

Äldreombudsmannens årsberättelse till statsrådet 2023

Vanhusasiavaltuutettu
Äldreombudsmannen

Äldreombudsmannens årsberättelse till statsrådet 2023

Vanhusasiavaltuutettu
Äldreombudsmannen

Skribenter:

Päivi Topo

Päivi Ahosola

Saidi Backman

Mia Niemi

Marjut Vuorela

Äldreombudsmannens årsberättelse till statsrådet 2023

Äldreombudsmannens publikationer 3

ISBN 978-952-65219-8-5 (mjuka pärmar)

ISBN 978-952-65554-1-6 (PDF)

Äldreombudsmannens publikationer 3

ISSN 2954-2588 (webbpublikation)

ISSN 2954-2596 (tryckt publikation)

Layout: Susanna Yli-Ristaniemi

Bilder: Vilja Pursiainen, Matti Rajala och Markku Lempinen

Tryckort: Helsingfors 2024

Inledning

Tre förkortningar - sote (social- och hälsovård), digi (digitalisering) och hyte (välfärd och hälsa) - innefattar de centrala temana i denna årsredovisning från äldreombudsmannen.

Sote

Ett stort bekymmer för äldre medborgare är den ringa tillgången till social- och hälsovårdstjänster. Det är ett reellt bekymmer, eftersom statistiken starkt pekar på problemen inom social- och hälsovårdstjänsterna. Hälso- och sociala problem förvärras ofta, om man i månader är tvungen att vänta på hjälp. Detta gäller i ännu högre grad för de allra äldsta. Varje beslutsfattare vet att det är omöjligt att erbjuda lagstadgade tjänster utan tillräckliga ekonomiska resurser och personalresurser.

Oron för tillgången till tjänsterna och för hälso- och kostnaderna är nu särskilt påtaglig bland låginkomsttagare. Likaså befinner sig de all-

ra äldsta, som inte har närstående som kan hjälpa dem att få tillgång till tjänster, i en svår situation. Det mest hjärtskärande är att ett flertal personer som har levt ett långt liv upplever stor osäkerhet och hjälplöshet i hemmet under de sista åren, på grund av att de inte får tillräckligt med hjälp. Detta kan inte vara rätt.

Digi

Även om digitaliseringen underlättar vardagen för många äldre står fler än en halv miljon helt utanför e-tjänster eller upplever att det är mycket svårt att använda dem. De får inte glömmas bort och problemet är inte tillfälligt.

Det behövs en nationell plan för att digital kompetens och digistöd ska bli tillgängliga för alla äldre som behöver dem. Även de som saknar tillgång till digital teknik ska ha likvärdiga möjligheter att sköta sina egna angelägenheter, ta del av information och påverka.

Hyte

Uppehälle, rörlighet, boende, motion, kultur, samhörighet, att uppleva livet som meningsfullt och möjligheten att ta hand om sin egen hälsa. Dessa är viktiga teman för att främja välfärd och hälsa bland äldre människor. Bostättningsområden anpassade för äldre, kommuner, välfärdsområden, företag och sociala samfund är avgörande för att ett åldrande samhälle ska fungera, vara produktivt och välmående.

Äldre människor utgör det finländska samhällets hörnstenar och förmedlar det kulturella kapitalet. Det är därför sorgligt att höra dem

berätta hur de på grund av sin höga ålder har ignorerats eller på annat sätt diskriminerats, även när det gäller deras egna angelägenheter. Åldersdiskriminering och ålderism, det vill säga ageism, ska identifieras i beslutsfattandet och diskriminerande förhållningssätt mot äldre människor ska målmedvetet undanröjas. Ett åldrande Finland behöver äldre människors insatser och äldre människor behöver ett jämställt Finland.

Päivi Topo
äldreombudsman

Innehåll

Inledning	5
1. Årsberättelsen informerar beslutsfattare om situationen för äldre personer och lägger fram förslag till förbättringar	8
1.1. Förberedelserna för den första berättelsen till riksdagen påbörjades	10
1.2. Äldreombudsmannens uppgifter och byråns resurser	10
1.3. Äldre personers rättigheter och hur de omsätts i praktiken	11
2. Förslag för att förbättra äldre personers ställning i ett digitaliserat samhälle	15
2.1. Mer stöd från kommunerna behövs för att lära ut grundläggande digitala färdigheter till äldre människor	16
2.2. Konkreta åtgärder måste vidtas för att säkerställa tillgång till tjänster och information för alla dem som saknar digitala medier eller tillgång till dem	17
2.3. Uträttande av ärenden digitalt för en annan person bör förtydligas	19
3. Tillgång till social- och hälsovårds-tjänster	22
3.1. Äldre människor måste garanteras tillgång till tjänster som tillgodoser deras behov inom alla välfärdsområden?	23
3.2. Ställning av äldre personer som behöver särskilt stöd ska förbättras - det skulle också göra social- och hälsotjänster mer effektiv	26
3.3. Begränsningar på grund av hög ålder för rehabilitering måste avskaffas	26
4. Rätten till tillräcklig utkomst och social trygghet kommer för många inte att tillgodoses	29
5. Det är lönsamt att främja äldre människors hälsa och välfärd	33
5.1. Fler personer än väntat drabbas av minnessjukdom - förebyggande åtgärder behövs	34
6. Tillgången och åtkomsten till dagliga tjänster måste förbättras	36
7. Likvärdig rätt att påverka, delta och bli hörd	39
7.1. Bedömning av konsekvenserna för äldre vid beslutsfattande samt ett nationellt äldreråd kan minska den strukturella diskrimineringen på grund av ålder	40
7.2. Möjligheterna för personer utan digitala färdigheter att bli delaktiga och påverka i kommunerna och välfärdsområdena ska förbättras	41
7.3. Ställningen och påverkansmöjligheterna för kommunernas och välfärdsområdenas äldreråd ska förtydligas och stärkas	41
7.4. Mer uppmärksamhet bör fästas vid de allra äldstas möjligheter att rösta	42
8. Tillgodosedandet av de äldres rättsskydd och självbestämmanderätt ska förbättras	44
8.1. Lagstiftning om självbestämmanderätt saknas fortfarande från äldretjänsterna trots brådskande behov	45
8.2. Det ska vara möjligt för alla att förnya sitt identitetskort	46
BILAGOR	48
KÄLLFÖRTECKNING	56

1. Årsberättelsen informerar beslutsfattare om situationen för äldre personer och lägger fram förslag till förbättringar

"Äldre människor med färre möjligheter, som ofta representeras av andra människor. Man borde få fram metoder för dem att göra sig hörda."

" Dessutom borde vi även tala om betydelsen av friska och välmående äldre människor för samhället. De stöder resten av samhället på många sätt, är skattebetalare samt konsumenter av kultur och andra tjänster."

" Att dela in de äldre i en enda massa av 65-100-åringar är orimligt. De nuvarande 65-75-åringarna är i regel aktiva människor med god hälsa. 75-85-åriga vitala äldre och 85+ åldringar. Behoven i dessa åldersgrupper skiljer sig åt. Yngre åldersgrupper indelas ju inte heller på samma sätt i olika fack."

(Deltagarnas preliminära kommentarer till Äldreombudsmannens evenemang 11.5.23)

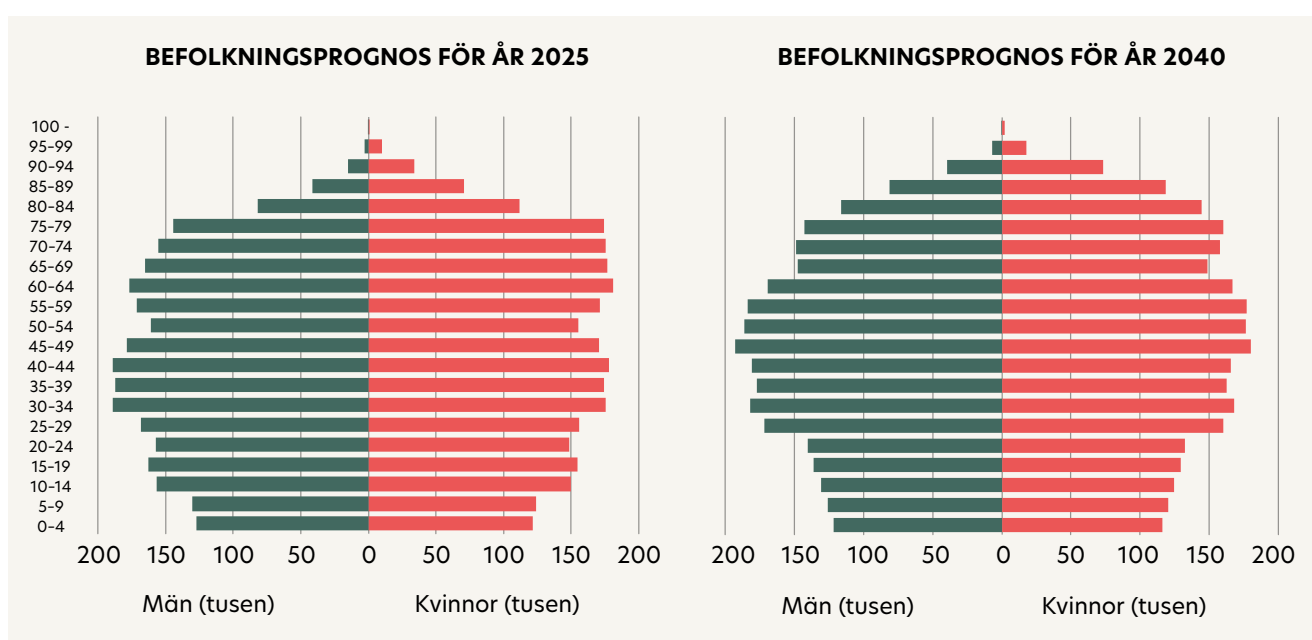
För politiska beslutsfattare och myndigheter som verkställer deras beslut är det väsentligt att förstå mångformigheten bland äldre människor och vilka som har det svårare än normalt eller särskilt svårt. Äldreombudsmannen har framfört den övergripande situationen för den äldre befolkningen jämte information om skillnaderna i välbefinnande mellan äldre människor.

Denna årsberättelse innehåller information om hur äldreombudsmannen i sitt arbete har främjat äldre människors ställning och sett till att deras rättigheter förverkligas på ett bättre sätt. Syftet med äldreombudsmannens årsredovisning är att tillhandahålla användbar information för Statsrådets arbete samt insikt i omständigheter som kräver åtgärder och förslag om hur förhållandena kan förbättras.

Denna årsberättelse fokuserar på olika åtgärder som äldreombudsmannen har vidtagit för att främja äldre människors rättigheter inom följande livsområden:

- För många äldre har digitaliseringen gjort det lättare att uträtta ärenden, men cirka 330 000 personer står helt utanför e-tjänster och uppskattningsvis lika många upplever att deras digitala kompetens för e-tjänster är otillräcklig. (Kapitel 2)
- Allt fler äldre har svårt att komma åt de social- och hälsovårdstjänster de behöver, och situationen kan ytterligare försämrans. (Kapitel 3)
- En stor del av de äldre har ett uppehåll som räcker till, men cirka 138 000 personer äldre än 65 år löper risk att drabbas av fattigdom. (Kapitel 4)
- Omkring hälften av alla personer över 70 år har problem med funktionsförmågan. Problemen är störst bland lågutbildade och låginkomsttagare. Velfärds- och hälsofrämjande aktiviteter anpassade för äldre är få till antalet och når oftast äldre med högre utbildningsnivå. (Kapitel 5)
- För ett stort antal äldre försvåras det dagliga livet av svårtillgänglig kollektivtrafik och färre ställen med personlig service och av att boendemiljöerna blir svårtillgängliga. (Kapitel 6)
- Äldres möjligheter till påverkan och delaktighet begränsas av att de utelämnas från undersökningar, att äldreråden har begränsade möjligheter att påverka samt att det är svårt att ta del av information utan digital kompetens. (Kapitel 7)
- Rättsskyddet äventyras av att det är svårt och tar lång tid att lämna in klagomål samt av brister i lagstiftningen och oklarheter i samband med verkställigheten. (Kapitel 8)

Under 2023 var äldreombudsmannens centrala prioritet att inför riksdagsvalet och regeringsförhandlingarna informera om de äldres situation och förverkligandet av deras rättigheter samt att lägga fram politiska förslag för att förbättra situationen. Under förhandlingarna om regeringsprogrammet hördes äldreombudsmannen två gånger. Ombudsmannen betonade den förändrade åldersstrukturen i Finlands befolkning, illustrerad i figur 1. Befolkningsstrukturen liknar alltmer en muffins eller cupcake, där den nedre delen med de yngsta årskullarna är klart mindre än de äldre årskullarna. Den mellersta delen är emellertid störst och formen avtar därefter i takt med befolkningens stigande ålder.

FIGUR 1. Befolkningsprognoser för 2025 och 2040. Källa: Statistikcentralen (2022).

1.1. Förberedelserna för den första berättelsen till riksdagen påbörjades

Under 2023 inleddes arbetet med den första äldreombudsmannens berättelse till riksdagen. Den presenterar en koncis lägesbild av situationen för äldre personer och förverkligandet av deras rättigheter, samt förslag till lösning av viktiga problem jämte motiveringar. Arbetet med rapporten stöddes av två evenemang med temana "Hur äldre människors rättigheter förverkligas" och "Åldersdiskriminering och ojämlikhet i ålderdomen" som var öppna för alla. Presentationerna hölls av ledande experter som lade fram den senaste statistiken och forskningen och kommenterades av äldre personer med gedigen erfarenhet av påverkansarbete (Bilaga 1).

Befolkningens åldrande understryker de äldres alltmer centrala roll i samhället och deras möjligheter att aktivt delta i samhället. Det är viktigt att tillgodose deras växande behov av social- och hälsovårdstjänster. Lika viktigt är

att säkerställa att äldre människor har möjlighet att agera för att upprätthålla sitt eget och andras välbefinnande, och att även delta i arbetslivet om de så önskar. Det finns 1,3 miljoner människor äldre än 65 år och över 626 000 äldre än 75 år. Statistikcentralen (2024).

1.2. Äldreombudsmannens uppgifter och byråns resurser

Äldreombudsmannen är en oberoende och självständig myndighet som övervakar och utvärderar äldre personers rättigheter och främjar deras ställning i samhället. I sitt praktiska arbete ägnar äldreombudsmannen särskild uppmärksamhet åt situationen för de äldre vars möjligheter är tydligt färre.

Äldreombudsmannens byrå är underställd justitieministeriet och 2023 hade byrån utöver ombudsmannen två specialsakkunniga i stadigvarande tjänst och från och med februari två visstidsanställda sakkunniga. Kommunikations- och förvaltningstjänster köptes från Diskrimineringsombudsmannens byrå.

Äldreombudsmannens lagstadgade uppgifter:

(Lag om äldreombudsmannen 753/2021)

1. bevaka och bedöma de äldres ställning och tillgodoseendet av de äldres rättigheter,
2. bevaka lagstiftningen och det samhälleliga beslutsfattandet samt bedöma deras konsekvenser för de äldre
3. ta initiativ och ge utlåtanden samt delta i samhällsdebatten,
4. sammanställa och låta göra utredningar samt offentliggöra rapporter,
5. främja informationsverksamhet och förmedla kunskap om äldre,
6. främja samarbetet mellan aktörer som handlägger ärenden som gäller äldre och aktörer som representerar äldre.

1.3. Äldre personers rättigheter och hur de omsätts i praktiken

Rättigheterna för äldre personer med stöd av författningar är desamma som för yngre personer (Figur 2). Det finns få särskilda förordningar om äldres rättigheter. Å andra sidan finns det för närvarande övre åldersgränser i lagstiftningen som utesluter äldre från till exempel vissa rehabiliteringstjänster och missgynnar äldre i förhållande till yngre.

Äldre personer ställs inför många situationer som kan marginalisera dem. Långvariga låga inkomster, dåliga boendeförhållanden, ständiga upplevelser av ensamhet och återkommande svårigheter att få tillgång till social- och hälsovårdstjänster som tillgodoser deras behov är några exempel. Problemen är även ofta upptornade hos samma personer eller vissa grupper. Ju fler överlappande problem en person har, desto större är behovet av professionell hjälp för att förbättra situationen.

FIGUR 2. Centrala rättigheter för äldre personer (Finlands grundlag och Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna).

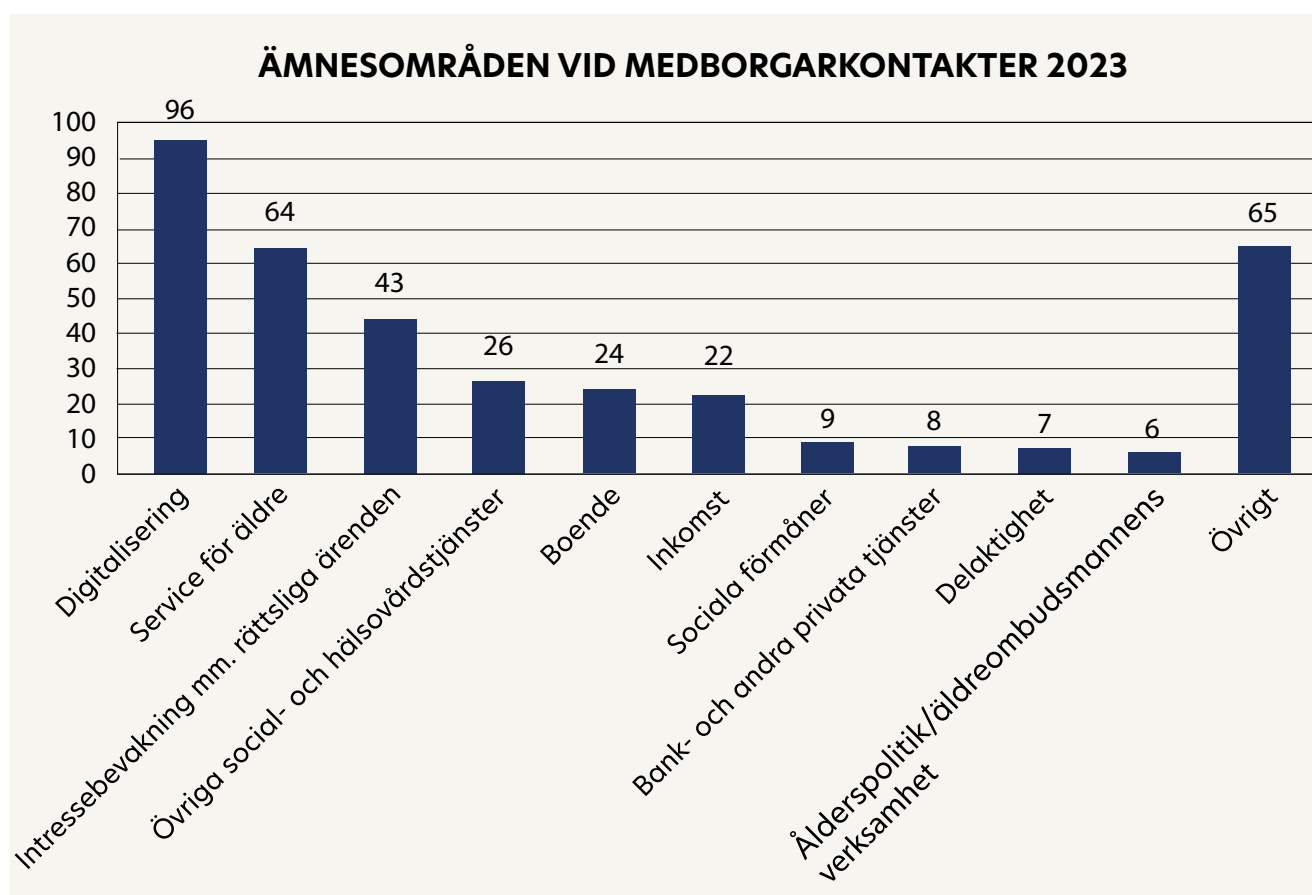
År 2023 tog äldreombudsmannens byrå emot sammanlagt 370 kontakter från medborgarna, varav 261 per e-post, 93 per telefon och ett fåtal per brev. De flesta handlade om digitaliseringen och de utmaningar den medför samt om social- och hälsovårdstjänster, särskilt för äldre (Figur 3). Dessa teman jämte åldersdiskriminering framhölls även under andra möten mellan äldreombudsmannen och äldre personer och deras anhöriga.

Äldreombudsmannen har i sina utlåtanden till statsrådet och riksdagen framhållit de äldres förhållanden som de mest utmanande (Bilaga 3). Äldreombudsmannens budskap är att man inom all lagberedning och allt beslutsfattande ska bedöma konsekvenserna för de äldsta medborgarna och för dem som befinner sig i en exceptionellt svår situation. På så

sätt kan man säkerställa att deras grundläggande rättigheter tillgodoses och att situationen åtminstone inte försämras.

Det andra centrala budskapet i äldreombudsmannens utlåtanden till statsrådet har varit att den åldrande befolkningen är en väsentlig och stor resurs för vårt samhälle. Deras deltagande i arbetslivet och i alla sektorer av samhället bör nuförtiden stödas på ett mer systematiskt sätt.

Äldre personer bland beslutsfattarna är underrepresenterade i förhållande till sin andel av befolkningen. Många äldre har en gedigen erfarenhet av en rad olika samhällsliga uppgifter. Därför är det värdefullt att ta del av deras synpunkter när sociala beslut fattas, i större utsträckning än vad som görs idag.

FIGUR 3. Ämnesområden vid medborgarkontakter, sammanlagt 370.

Äldreombudsmannens centrala riksomfattande påverkansarbete för att främja äldre personers ställning och rättigheter 2023:

- De första rekommendationerna från äldreombudsmannen för att främja äldre personers ställning och rättigheter inför riksdagsvalet. Rekommendationerna förmedlades till de politiska partierna och ministeriernas högsta ledning, med vilka man även sammanträffade. Till dessa hänvisades även i ett antal efterfrågade presentationer för evenemang med organisationer och äldreråd som deltagare samt vid sammankomster med myndigheter.
- Äldreombudsmannens anförande vid regeringsförhandlingarnas inledande seminarium i Ständerhuset 2.5.2023 jämte samråd under förhandlingarna. Teman var den digitala ojämlikhet som äldre upplever, svårigheter att få social- och hälsovårdstjänster och särskilt tjänster för äldre, behovet av att utöka åtgärderna för att främja välbefinnande och hälsa samt att minska åldersdiskriminering i beslutsfattandet.
- Utlåtanden och samråd i riksdagen om tjänster för äldre, reformen av lagen om funktionshinderservice och ändringar med avseende på social trygghet.
- Utlåtanden och höranden i riksdagen och möten med högre tjänstemän från olika förvaltningsområden, om äldre personers möjligheter att fungera i ett digitaliserat samhälle och om stöd och möjligheter att använda andra medel än digitala.
- Pressmeddelanden och debattartiklar i rikstäckande tidningar samt intervjuer i YLE och MTV:s aktualitets- och nyhetsprogram.

Äldreombudsmannens centrala åtgärder för främjande av informationsförmedling och samarbete när det gäller äldre personers ställning och rättigheter:

- Evenemang som anordnats på egen hand eller i samverkan med andra:
 - Två regionala möten för äldreråden: äldreråden i kommunerna i Norra Lapplands region och äldreråden i Rovaniemi, Ranua och Posio.
 - Öppet seminarium 11.5.2023, i Helsingfors och för deltagare online: *Hur förverkligas äldre människors rättigheter?*
 - Webbinarium 20.10.2023: Åldersdiskriminering och ojämlikhet i ålderdomen.
- Anföranden om äldres ställning och förverkligandet av deras rättigheter vid ett antal evenemang samt informationsutbyte med samtliga nationella organisationer för pensionärs- och äldrearbete och andra organisationer: Pensionärsförbundens intresseorganisation rf, Pensionärsförbundet rf, Pensionärerna rf, Pensionstagarnas Centraförbund PCF rf, Finanssiala ry, Äldreinstitutet, Ikävihreät ry, Invalidförbundet rf, Kaatuneitten Omaisten Liitto ry (förbundet för de stupades anhöriga rf), Kansalliset seniorit ry, Föreningen för forskning i uppväxt och åldrande rf, KRELLI Kristilliset eläkeläiset ry, Kon-

sumentförbundet rf, Mieli Psykisk Hälsa Finland rf, Minnesförbundet rf, Synskadades förbund rf, Närståendevårdarnas förbund rf, Undervisningssektorns Seniororganisation rf, Förbundet för Familjevård i Finland rf, Senioriliike ry, Finlands social och hälsa rf, Suomalainen Naisliitto ry, SamiSoster ry, Socialrättsliga sällskapet i Finland rf, Suvanto ry, Svenska pensionärsförbundet rf, Teleseniorit ry, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto VALLI ry, Centralförbundet för De Gamlas Väl ry, veteransorganisationer.

- Anföranden och informationsutbyte vid äldrerådens evenemang: Riksomfattande äldrerådsdagen (VM, programmet Öppen förvaltning) samt bland annat äldreråden i kommunerna i Lappland, äldreråden i kommunerna i Satakunta, äldreråden i kommunerna i Pesar, Uleåborg, Mäntsälä och Borgnäs, äldreråden i huvudstadsregionen, äldrerådet i Mellersta Nylands välfärdsområde. Dessutom möten som hållits av Delegationen för äldre- och pensionärsärenden (SHM).
- Möten med och anföranden av myndigheter om äldres ställning och förverkligandet av deras rättigheter: Möte med ministeriernas kanslichefer, möten med sakkunniga från social- och hälsovårdsministeriet, möte med sakkunniga från finansministeriet, möte med ledningen för Skatteförvaltningen, möte med Statistikcentralens ledning, möte med inrikesministeriets polisavdelning och Polisstyrelsen, forskarmöten vid Institutet för hälsa och välfärd (THL) och anföranden vid THL:s rikstäckande evenemang, anföranden under möten med Människorättsdelegationen hos Människorättscentret och vid delegationen för mänskliga rättigheter för äldre och personer med funktionsnedsättning, möten med riksdagens biträdande justitieombudsman och sakkunniga, möten med sakkunniga från Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata (DVV), evenemang på Nordens välfärdscenter, möte med Tillstånds- och tillsynsverket för social- och hälsovården och möten med Diskrimineringsombudsmannen.
- Anföranden och informationsutbyte vid möten med forskarsamfund: Nätverket för sakkunniga i de äldres rätt VAASI, Gerontologiska forskningscentret GEREC vid Jyväskylä universitet och Tammerfors universitet, forskare vid Föreningen för forskning i uppväxt och åldrande KAVA rf, Centret för välfärdsrätt vid Östra Finlands universitet, Finlands socialrättsliga samfund, forskare i samhällspolitik vid Helsingfors universitet.

Äldreombudsmannen i medierna:

Äldreombudsmannens synlighet ökade jämfört med det första verksamhetsåret. Detta märktes i olika mediers ledare och artiklar som lyfte fram äldreombudsmannens iakttagelser och synpunkter, även utan intervjuer med ombudsmannen. Dessutom hänvisades det till ombudsmannen i flera debattartiklar.

Äldreombudsmannens mediaintervjuer:

40 tidningsintervjuer, 6 TV- och radiointervjuer, 31 intervjuer i nätpublikationer och 2 intervjuer i andra medier. Dessutom intervjuer med medier för att förse dem med bakgrundsinformation.

Sociala medier: @vanhusasia Facebook ca 1000 följare, @vanhusasia X (Twitter) 1 175 följare (28.6.24)

2. Förslag för att förbättra äldre personers ställning i ett digitaliserat samhälle

"Digitaliseringen ställer till stora problem för tillgodoseendet av rättigheterna. Det kan vara svårt att hitta telefonnummer till tjänster eller så blir man tvungen att vänta i dyra telefonköer för att få information. Det är svårt att uträtta bankärenden utan nätbankskoder, och att besöka bankkontoret är för besvärligt. Att få ett identitetskort för bankärenden på polisstationen är likaså svårt och besvärligt. En låginkomsttagare utan närstående och utan dator eller smarttelefon ställs utanför och marginaliseras i fråga om många tjänster."

"Digital marginalisering måste hejdas."

"Frivilliga som anordnar digistöd för seniorer är en stor grupp som gör mycket för att förhindra digitalt utanförskap. Var och en måste själv införskaffa utrustningen som används vid handledningen. De som arbetar

kan dra av detta i skattedeklarationen. Frivilliga digihandledare borde få ett liknande skatteavdrag på datautrustning."

(Deltagarnas preliminära kommentarer till Äldreombudsmannens evenemang 11.5.23)

Digitaliseringen har främjats kraftigt i Finland på grund av de talrika fördelarna den tillför näringslivet och hela samhället. I Petteri Orpos regeringsprogram Ett starkt och engagerat Finland (Statsrådet 2023) är ett av målen att ärenden hos myndigheterna i första hand ska skötas digitalt. I regeringsprogrammet konstateras också att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och äldre stärks och deras möjligheter att delta i det digitaliserade samhället stöds.

Ur perspektivet för de äldres ställning och rättigheter har digitaliseringen gjort vardagen enklare och smidigare för många, men samtidigt har en stor del av de äldre betydande svårigheter med att fungera i det digitaliserade samhället.

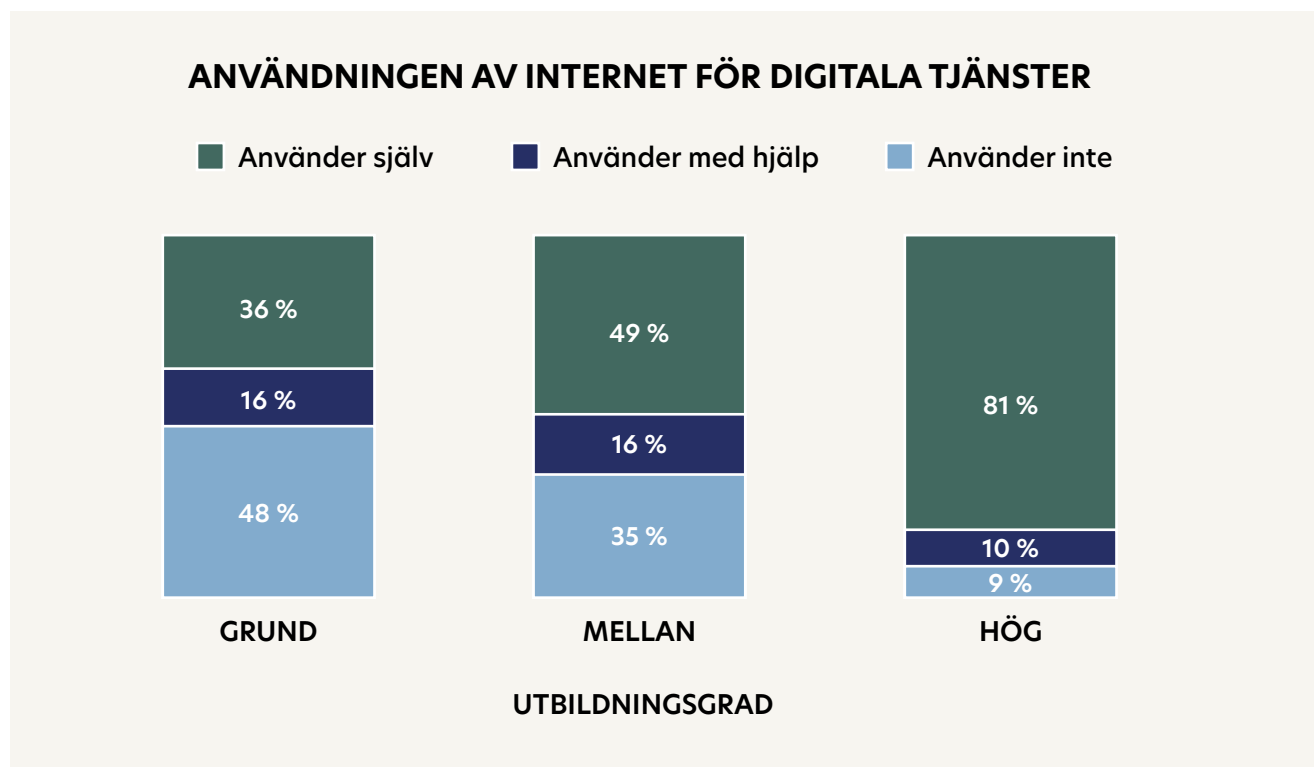
I kontakter som äldreombudsmannen tagit emot beskriver de äldre hur de känner sig på grund av att de utesluts från digitaliseringen och blir underskattade med orden "vi har blivit andra klassens medborgare". Det är fråga om strukturell och kulturell ojämlikhet på grund av hög ålder.

- Äldreombudsmannen anser att det är viktigt att vidta konkreta åtgärder för att se till att även de äldsta medborgarna har möjlighet att lära sig och upprätthålla sina digitala färdigheter.
- Det är lika viktigt att säkerställa smidiga och säkra transaktioner per telefon, ansikte mot ansikte och per post för medborgare som inte använder digitala medel.
- Dessutom uträttande av ärenden digitalt för en annan person ska förtydligas och identifiera riskerna när en annan person hjälper en person att utföra uppgifter digitalt.

2.1. Mer stöd från kommunerna behövs för att lära ut grundläggande digitala färdigheter till äldre människor

Att använda digitala enheter och tjänster kräver grundläggande färdigheter, men utanför arbetslivet är det ingen som bär ansvaret för att lära ut dem. Lokala ansvarsparter behövs för att de äldre ska lära sig och upprätthålla grundläggande digitala färdigheter, eftersom situationen för närvarande varierar väldigt mycket mellan kommunerna. Äldre personer i olika kommuner står i en väldigt ojämlik ställning i förhållande till varandra.

Digihandledning behövs i synnerhet till de äldre vars utbildningsnivå och inkomsterna är låga (Figur 4). Äldre personer med låg utbildningsnivå har klart minst digitala färdigheter.

FIGUR 4. E-tjänster enligt utbildningsnivå, 70+ (Saukkonen et al. 2021; 2022)

Äldre personer bosatta i städer har mer digitala färdigheter än äldre personer som bor i andra kommuner (Saukkonen et al. 2022, Ahola, Hirvonen 2021.). Skillnaderna vittnar om att digistödet koncentreras i städerna och att det är lättare för personer med högre utbildningsnivå att lära sig och upprätthålla digitala färdigheter. Till en del vittnar skillnaderna också om att man har haft olika möjligheter att lära sig digitala färdigheter under sin arbetskarriär.

Den offentliga makten ska ta koordinationsansvaret för att de äldre ska lära sig och upprätthålla grundläggande digitala färdigheter. Alla offentliga myndigheter bör också undersöka tillgängligheten till sina digitala tjänster, liksom tillgängligheten till tjänster för icke-digitala användare.

Som åtgärder för att öka jämlikheten när det gäller att föra digitaliseringen framåt har äldreombudsmannen föreslagit följande:

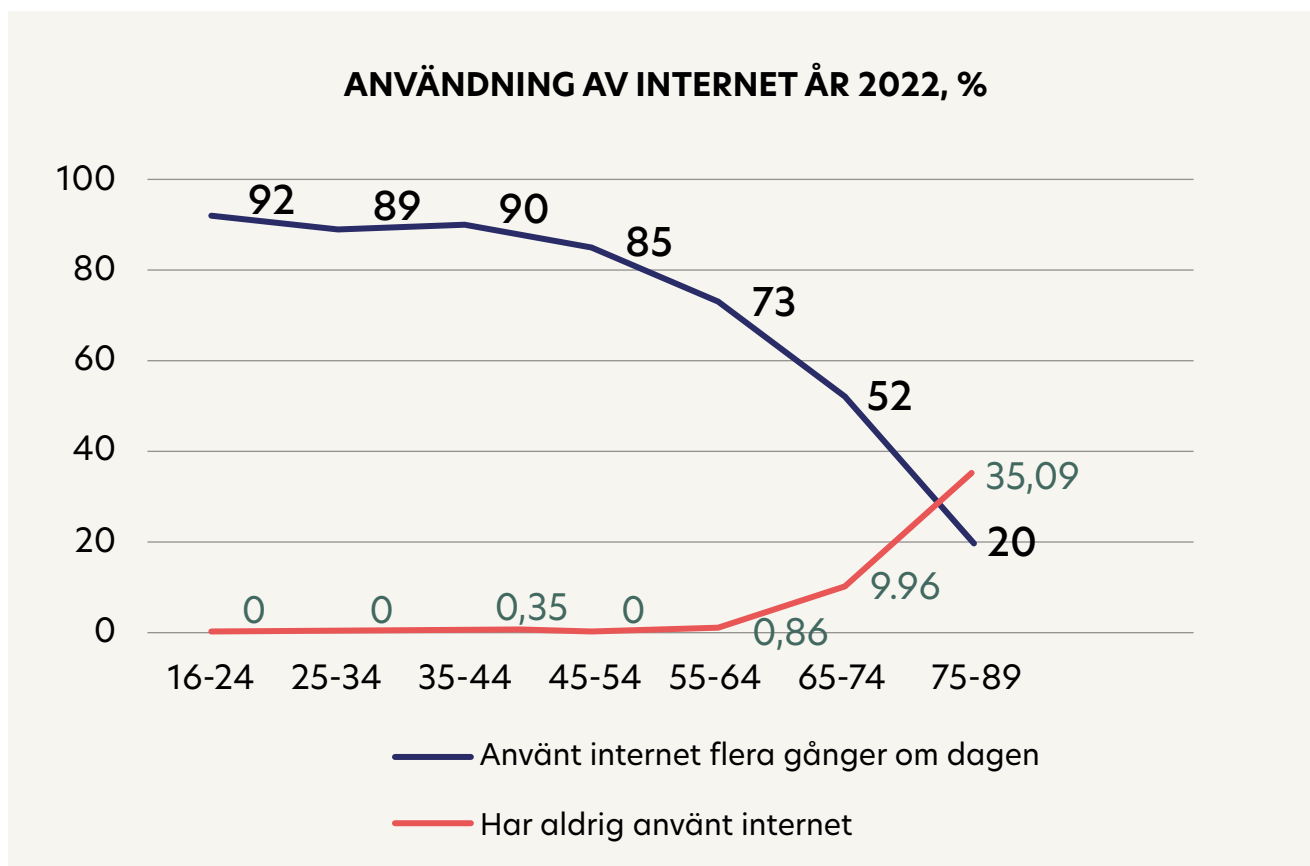
1. Det stiftas en lag om kommunernas skyldighet att koordinera digistödet inom sitt område så att ställningen för de äldre som behöver digistöd ska kunna förbättras. På detta sätt kan man försäkra sig om att det finns tillräckligt med tillgängligt stöd för användning av digitala anordningar och tjänster i alla kommuner och att informationen om stödets tillgänglighet når de äldre kommuninvånarna bättre.
2. Resurser och riktade åtgärder riktas nationellt och i kommunerna till att personer med lägre utbildningsnivå, personer som bor i glesbygden och de allra äldsta får en möjlighet att lära sig använda digitala anordningar och fungera på internet och därmed en möjlighet att använda

digitala tjänster. Medborgar- och arbetarinstitut har vuxenpedagogisk kompetens, och organisationer har lång erfarenhet av dighandledning som kamratstöd. Genom att öka samarbetet mellan dessa aktörer och deras verksamhet skulle man kunna öka de äldres delaktighet i det digitaliserade samhället.

2.2. Konkreta åtgärder måste vidtas för att säkerställa tillgång till tjänster och information för alla dem som saknar digitala medier eller tillgång till dem

Uppskattningsvis omkring 330 000 äldre i Finland saknar helt digitala färdigheter. Enligt Statistikcentralen hade 10 procent av 65-74-åringarna och 35 procent av 75-89-åringarna aldrig använt internet år 2022 (figur 5). Statistikcentralen samlar inte information om situationen för personer som fyllt 90 år. Enligt Institutet för hälsa och välfärd hade omkring 70 procent av 85-100-åringarna inte använt internet självständigt (Saukkonen et al. 2021; 2022).

Äldre personer med låg utbildningsnivå, svagt hälsotillstånd eller svag funktionsförmåga hamnar oftast utanför de digitala tjänsterna (Saukkonen et al. 2021; 2022). Andra orsaker till att man inte använder digitala tjänster kan vara att man valt att inte använda dem, att man inte litar på sin egen inlärningsförmåga eller faktorer som förknippas med språkkunskaper, anordningar eller internetförbindelser (Rasi & Taipale 2020, Ikäteknologiakeskus 2022).

FIGUR 5. Internetanvändning per åldersgrupp 2022. Källa: Statistikcentralen (2023)

Helsingfors stads gerontologiska socialarbetsrapport (Jokimäki et al. 2020) handlar om äldre personer som lever utanför det digitala samhället. Detta har medfört orimliga ekonomiska skador för dem, till exempel betalningar som gått till utsökning samt att de på grund av minskningen av fysiska servicepunkter blivit tvungna att resa långt för att uträtta sina ärenden, vilket belastar deras fysiska resurser. Äldre personer som saknar ett nätverk av närstående som kan ge stöd behöver hjälp av socialarbetet och den sociala handledningen i skötseln av sina ärenden och sin ekonomi. En betydande del av socialarbetets resurser går åt att ge stöd i skötseln av klienters bankärenden.

Även finansministeriet konstaterar (2023a) att personer som inte själva har praktiska möjligheter till elektronisk kommunikation ska

garanteras möjligheten till ett tryggt och informationssäkert deltagande. Detta kunde exempelvis betyda att personen kan anmäla till ett ställe att hen inte använder digitala tjänster.

Den offentliga förvaltningen erbjuder möjligheter att uträtta ärenden även per telefon och på plats, men enligt kontakter som äldreombudsmannen tagit emot är det svårt för medborgare som inte använder digitala tjänster att hitta telefonnummer, andra kontaktuppgifter eller uppgifter om öppettider utan internet och utan kunskaper att använda internet. Ett annat problem som kommit fram är att möjligheterna att sköta ärenden ansikte mot ansikte har minskats och i vissa delar av landet är det långt till servicepunkterna, de allmänna trafikförbindelserna är dåliga eller tjänsterna av de olika myndig-

heterna på områdets centralort håller öppet under olika veckodagar.

För att förbättra ställningen av de äldre som står utanför det digitala samhället behövs en nationellt centraliserad servicekanal för skötsel av ärenden till stöd av användningen av de offentliga tjänsterna. Med servicekanalen kan man främja självständig skötsel av ärenden, påverkansmöjligheter och delaktighet för dem som inte använder digitala tjänster. En servicekanal ökar likabehandling och hjälper till att föra digitaliseringen framåt.

För tillfället fungerar medborgarrådgivningen av Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata som en nationell kanal som hjälper medborgarna med användningen av digitala offentliga tjänster. Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata ger handledning bland annat per telefon. Medborgarrådgivningen guidar även personer som inte använder digitala tjänster i användningen av offentliga tjänster (kansalaisneuvonta.fi, telefon 0295 000). Äldreombudsmannen har berättat om Medborgarrådgivningen under flera tillställningar för de äldre. Det verkar som rådgivningen inte är så välkänd. Även Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata konstaterar på Medborgarrådgivningens webbplats att tjänsten bör bli mer känd.

För att förbättra situationen för personer som saknar digitala hjälpmedel har äldreombudsmannen föreslagit att man inrättar en välkänd och lättanvänd nationell plattform för ärendehantering. Därför bör den befintliga tjänsten för medborgarrådgivning hos Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata spridas till äldre personer via informationskampanjer. Medborgarrådgivning är en offentligt finansierad verksamhet

som, förutsatt att den utvecklas och utvidgas, kan bidra till att öka jämställdheten för medborgare som saknar digitala hjälpmedel.

2.3. Uträttande av ärenden digitalt för en annan person bör förtydligas

Digitalt uträttande av ärenden för någon annan är vanligt bland de äldre. Om en äldre persons funktionsförmåga eller hälsa försvagas och hen inte kan eller av något annat skäl inte vill sköta sina ärenden elektroniskt själv, ger hen ofta en fullmakt till någon annan att sköta ärendena. I dessa fall är det fråga om uträttande av ärenden för någon annan som också omfattas av lagstiftningen. Praxisen för fullmakter är dock varierande.

På grund av brister i tillgängligheten av digitala tjänster behöver många äldre be om hjälp av andra även om de i övrigt skulle vara kapabla att sköta sina egna ärenden.

Flera äldre sköter sina ärenden digitalt även med stöd. När man får stöd med att uträtta ärenden finns det en risk för att dataskyddet försvagas, och stödgivaren kan också ofrivilligt se konfidentiella uppgifter av den som får stöd. Uträttande av ärenden med stöd registreras inte heller någonstans, och när den äldre personens funktionsförmåga försvagas kan uträttande av ärenden med stöd bli uträttande av ärenden för en annan person utan en separat fullmakt.

Äldreombudsmannen föreslår, att

1. Möjligheten att med lagstiftning förtydliga och förenhetliga både upprättande av fullmakter och deras användning för uträttande av ärenden för någon digitalt. Natio-

nella verksamhetsmodeller som tryggats genom lagstiftningen och enhetlig praxis gör digitalt uträttande av ärenden för en annan person tryggare både för den som befullmäktigat och den som fått fullmakten och gör det enklare att uträtta ärenden för en annan person. Med uträttande av ärenden för en annan person avses att en person har befullmäktigat en annan person att uträtta ärenden för sin räkning.

2. Situationer där ärenden uträttas digitalt med stöd, deras omfattning och problem som förknippas med uträttande av ärenden med stöd identifieras och utreds. Problem som är kända förknippas med sä-

kerheten, avsaknaden av lagstiftning och äventyrande av skyddet för den personliga identiteten. På detta sätt skulle man få en helhetsbild av hur man i dessa situationer genom lagstiftning eller med andra metoder skulle kunna öka säkerheten för den som behöver hjälp och förtydliga rollen för den som ger hjälpen. Det behövs trygga alternativ för stöd vid digitalt uträttande av ärenden till skydd av både den som får hjälp och den som ger hjälpen. Vid uträttande av ärenden med stöd har den andra personen inte befullmäktigats att sköta ärenden, utan det är fråga om annan hjälp vid digitalt uträttande av ärenden.

Anföranden och möten om digitaliseringen 2023

- Anförande och diskussion där det centrala temat var digitalisering och äldre personers ställning, inledande seminarium för regeringsförhandlingar, Ständerhuset 2.5.
- Möten på begäran av äldreombudsmannen med politiska partier om äldres roll i ett digitaliserat samhälle. Förfrågan till riksdagspartierna, möten hölls med sex partier.
- Möte under finansministeriets ledning och med sakkunniga på begäran av äldreombudsmannen om förbättring av jämställdheten för äldre i det digitaliserade samhället 6.2.
- Flera möten med medlemmar i äldreråden i kommuner och välfärdsområden, samt möten med ledande kommunala tjänstemän och sakkunniga, med fokus på de svårigheter som digitaliseringen medför för äldres ärendehantering och förverkligandet av jämställdheten.
- Flera riksomfattande, regionala och lokala evenemang och möten med organisationer för att presentera och diskutera äldreombudsmannens förslag till att förbättra jämställdheten för äldre i ett digitaliserat samhälle. Till exempel: möten och evenemang för de riksomfattande pensionsföreningarna och deras regionala och lokala föreningar, Suomalainen naisliitto ry och SeniorSurf-nätverket för digihandledare inom Centralförbundet för De Gamlas Väl rf. Dessutom information som förmedlades av äldre personer, deras anhöriga och yrkesutbildade inom social- och hälsovården i kontakter med äldreombudsmannens byrå.
- Anföranden och diskussioner om äldres roll i ett digitaliserat samhälle vid evenemang och möten inom forskarsamfunden. Till exempel: Föreningen för forskning i uppväxt och åldrande rf, forskare från universiteten i Helsingfors, Tammerfors och Jyväskylä samt sakkunniga från Institutet för hälsa och välfärd.

Utlåtanden kring digitalisering från äldreombudsmannen 2023

- Kommentarer till finansministeriets arbetsgrupp om förslag till nationella indikatorer för de viktigaste resultaten inom delområdet Digitala offentliga tjänster i Finlands digitala kompass, mars
- Kommentarer till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata om enkäten "Medborgarnas tillräckliga digitala kompetens", 26.4.
- Svar på Social- och hälsovårdsministeriets enkät "Tillsammans förbättrar vi de digitala tjänsterna inom social- och hälsovården", 21.6.
- Utlåtande till Statsrådets kansli om förslaget till rekommendation om kommunikation inom statsförvaltningen, 27.6.
- Utlåtande och anförande inför en av Statsrådet tillsatt arbetsgrupp, om de viktigaste målen och åtgärderna i verksamhetsprogrammet för ett jämlikt Finland som det bör satsas mer på i framtiden, 8.8.

På äldreombudsmannens byrå arbetar följande personer, på främre raden från vänster Saidi Backman, på främre raden andra från höger Päivi Topo och på främre raden från höger Päivi Ahosola samt på bakre raden till vänster Mia Niemi och till höger Marjut Vuorela. Administrationen och kommunikationer sköts av diskrimineringsombudsmannens byrå som på fotot representeras av Paula Hannus på främre raden andra från vänster och Maria Swanljung på bakre raden i mitten.

3. Tillgång till social- och hälsovårdstjänster

"Försämringen av basservicen har överskridit samhällets tolerans. Nu syns konsekvenserna till exempel hos jouren."

"Tillgång till basservice, digitalisering, återupprättningar till okända nummer. Centralisering till större centra medför ökade resor och kostnader."

"Serviceställen med låg tröskel och med en professionell person på plats behöver utökas. Det kan handla om socialrådgivning, besök hos sjukskötare eller tillträde till fysioterapeuters rådgivning."

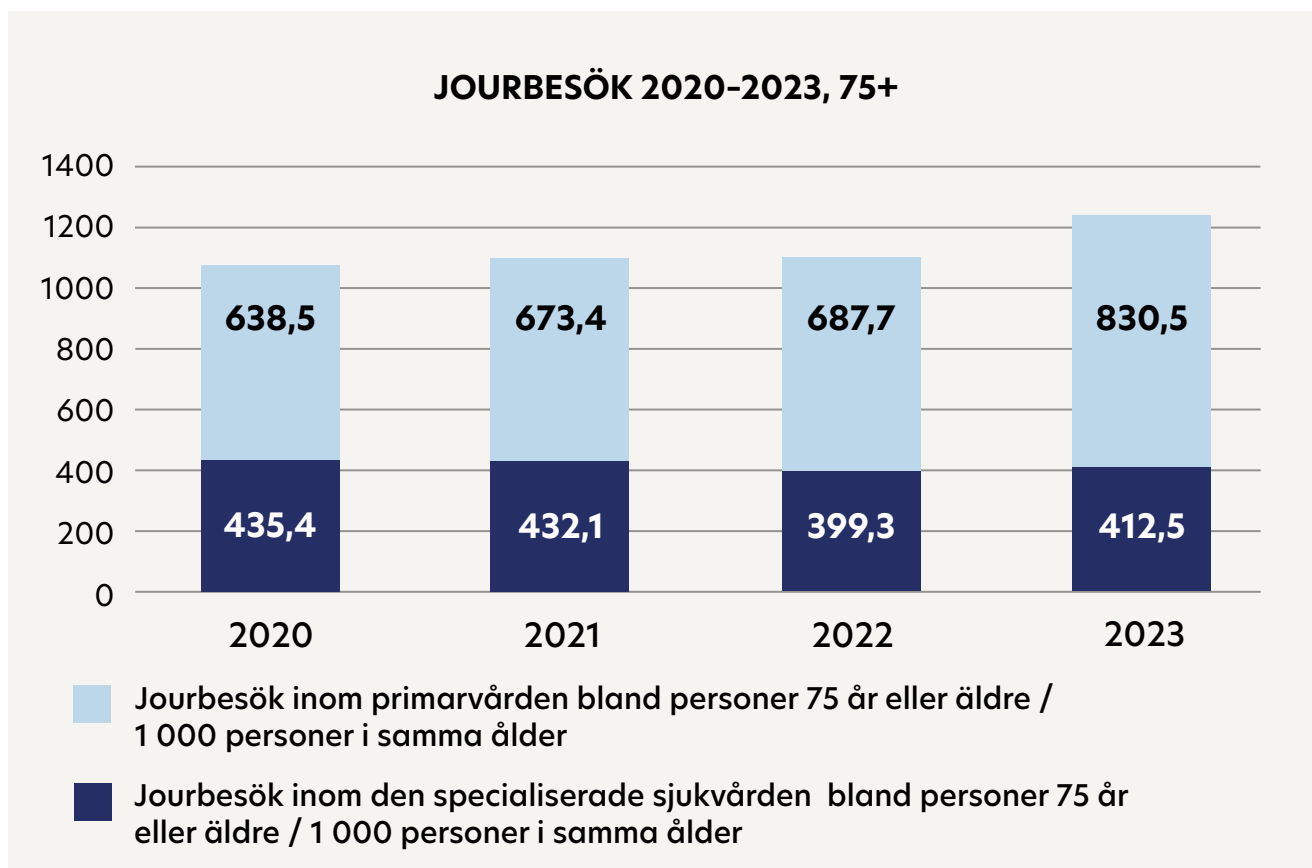
"Tandvården för äldre bör beaktas bättre, både i hemtjänsten och på vårdenheter."

(Deltagarnas preliminära kommentarer till Äldreombudsmannens evenemang 11.5.23)

Bristen på tjänster och rehabilitering för äldre leder till orimliga situationer och rent lidande i synnerhet för de allra äldsta medborgarna. Situationen belastar hela social- och hälsovårdssystemet och leder till ineffektivitet.

De äldres användning av social- och hälsovårdstjänsterna ökar med stigande ålder. Största delen av äldre personer använder social- och hälsovårdstjänster som är avsedda för alla, men när funktionsförmågan försvagas behöver många även hemvård och senare serviceboende med heldygnssorg. Dessa är lagstadgade tjänster.

Införandet av välfärdsområdena har gjort det svårare för de äldre och deras anhöriga att få en klar bild av det komplexa nätverket av tjänster och att ansöka om tjänster. På grund av den ökade digitaliseringen har det blivit svårare i synnerhet för äldre personer att få information om och tillgång till tjänster.

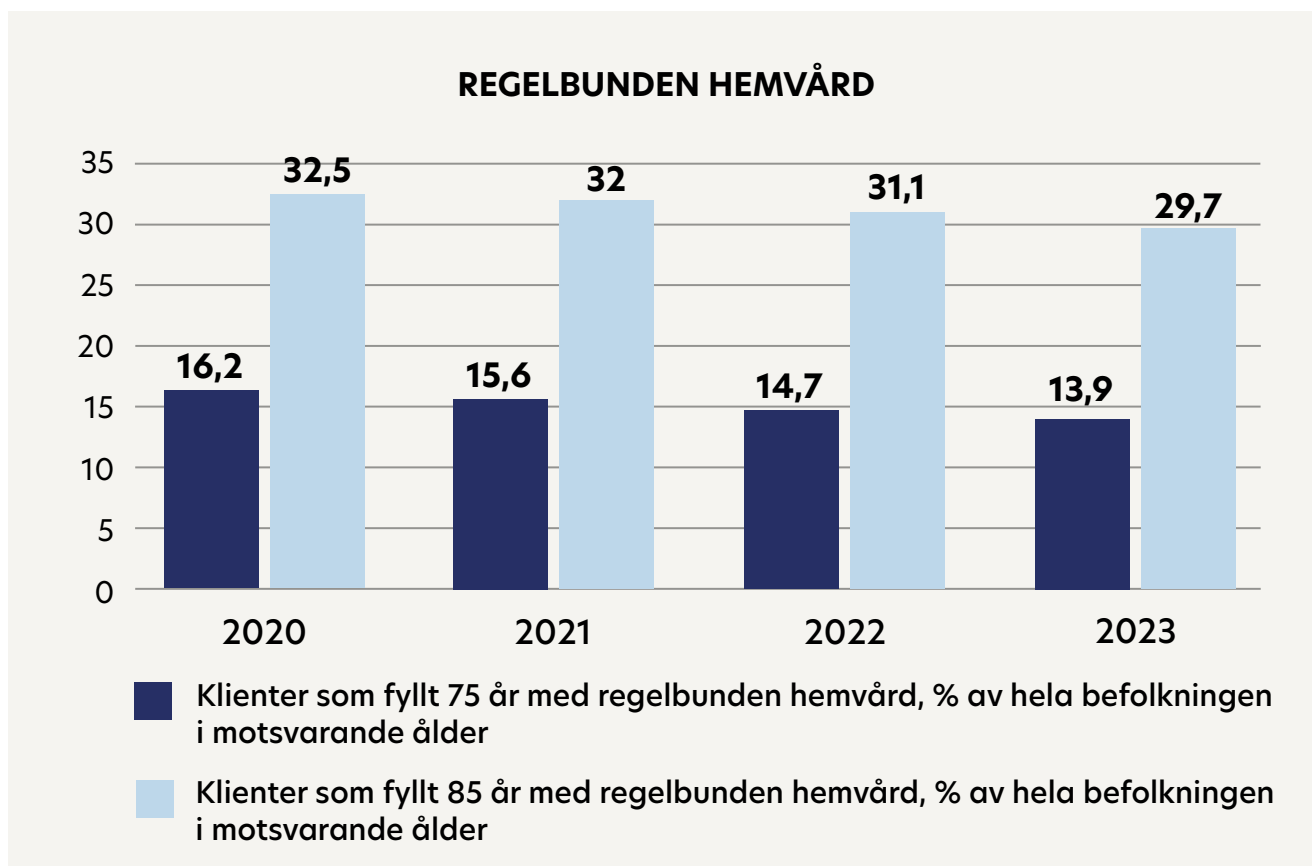
FIGUR 6. Jourbesök bland personer 75 år eller äldre 2020-2023. Källa: Sotkanet, Institutet för hälsa och välfärd.

3.1. Äldre människor måste garanteras tillgång till tjänster som tillgodoser deras behov inom alla välfärdsområden?

Under senare år har jourtjänsterna blivit så hårt belastade att situationen har till och med äventyrat patientsäkerheten. De äldre använder ofta jourtjänster. Det har konstaterats att en del av äldre personers besök på jourmottagningar orsakas av att det inte har funnits några andra tjänster tillgängliga för dem. Enligt Institutet för hälsa och välfärd har de äldres jourbesök inom primärvården ökat mycket under senare år, medan jourbesöken inom den specialiserade sjukvården har minskat (Figur 6).

Antalet och andelen av äldre personer som bor hemma och behöver hjälp har ökat hela tiden, men hjälp som ges i hemmet har inte ökat i samma omfattning. Tvärtom har hemvårdsbesöken och stödtjänster i hemmet minskat under senare år, och samtidigt får en allt mindre andel av de äldre dessa tjänster (Figur 7).

Samtidigt som andelen personer med hemvård har minskat, har även antalet hemvårdsbesök tydligt minskat. Enligt Institutet för hälsa och välfärd minskade antalet hemvårdsbesök drastiskt i fjol – med drygt 2 miljoner besök (THL 2023a; 2023c). Praktiskt taget alla besök riktades till personer med stora hjälpbehov.

FIGUR 7. Klienter med regelbunden hemvård 2020–2023 (% av hela befolkningen i motsvarande ålder)
 Källa: Statistik- och indikatorbanken Sotkanet.fi, THL.

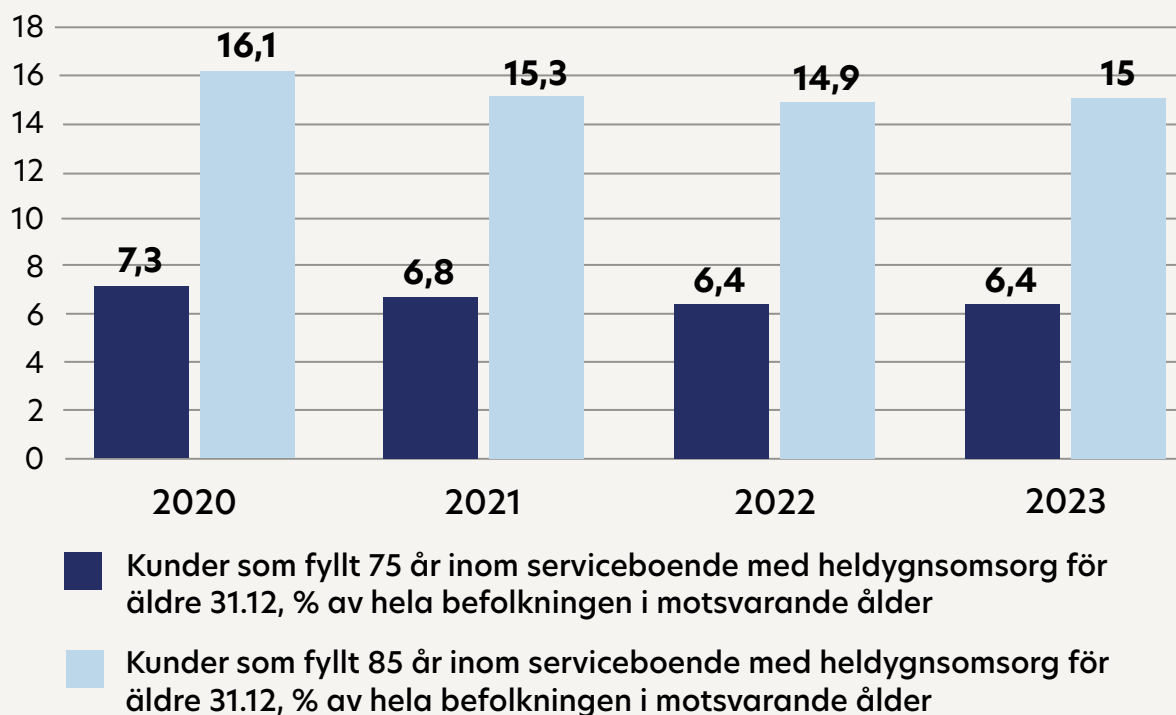
Platser i serviceboenden med heldygnsomsorg har inte utökats i kommunerna och inte heller i välfärdsområdena i samma proportion som antalet äldre personer som behöver dessa platser har ökat. Kommunerna och välfärdsområdena har skärpt kriterierna för tillgången till den lagstadgade heldygnsomsorgen. Till följd av detta bor en allt mindre andel av de äldre på serviceboenden med heldygnsomsorg (figur 8). Välfärdsområdena ska ordna tillräckligt med platser på serviceboenden med heldygnsomsorg. Antalet äldre i behov av tjänster ökar i alla välfärdsområden.

Det är särskilt oroande att det ser ut att råda brist på krisplatser i flera välfärdsområden. Eftersom det är fråga om en tjänst som vä-

sentligt stödjer boende hemma och närståendevård är det nödvändigt att öka tillgången till tjänsten och förbättra dess kvalitet.

Flera välfärdsområden har dock planerat minska på dagverksamheten för äldre eller beslutat att avsluta den. Många ensamboende äldre personer med nedsatt funktionsförmåga känner sig ensamma och otrygga. Dagverksamhet i en grupp som de känner väl till kan ge betydande lindring till dessa känslor. Enligt en färsk undersökning var dagverksamheten för personer med minnessjukdomar en viktig, ibland även den enda, del av personers sociala liv (Hamari et al 2023).

SERVICEBOENDE MED HELDYGNSOMSORG

FIGUR 8. Kunder inom intensifierat serviceboende 2020–2023. Källa: sotkanet.fi.

För att förbättra tillgången till social- och hälsovårdstjänster för äldre människor har äldreombudsmannen rekommenderat följande:

- De äldres grundläggande rättighet till tillräcklig service tryggas i välfärdsområdena genom att se till att platserna i kort- och långvarigt serviceboende med heldygnsomsorg motsvarar de äldres behov.
- Ett nationellt program över regeringsperioderna genomförs för att åtgärda personalbristen inom hemvården. Programmet ska även gå på djupet med arbetsförhållandena, ledningen samt rollerna av och samarbetet mellan de olika yrkesgrupperna.
- Ställningen av och tillgången till dagverksamhet stärks med lagstiftning som en del av rehabiliterande tjänster för äldre personer. I samband med de kommande lagändringarna fastställs dagverksamhet för äldre som en lagstadgad uppgift för välfärdsområdena.
- Välfärdsområdena ska förstärka läkarresurserna i hemvården, heldygnsomsorgen och gemenskapsboenden så att de äldre utan dröjsmål kan få den medicinska vård de behöver.
- Inverkan av personaldimensioneringen för serviceboenden med heldygnsomsorg på kvaliteten av den vård som de äldre ges följs upp i synnerhet under åren 2023–2027 då personaldimensioneringen har fastställts på nivån 0,65 och ökningen av nivån 0,7 har senarelagts.

3.2. Ställning av äldre personer som behöver särskilt stöd ska förbättras – det skulle också göra social- och hälsothjänster mer effektiv

Äldreombudsmannen har tagit emot kontakter av äldre personer och deras närstående där man berättar om stora svårigheter att få tillgång till hälsovårdstjänster. Man har svårt att få mottagningstider till läkare eller tandläkare. En annan fråga är att äldre personer som har flera problem med sin hälsa, funktionsförmåga och psykosociala välfärd blir utan tjänster som skulle hjälpa dem att förbättra sin livssituation. Om dessa faktorer och deras anhopning inte beaktas vid anordnandet av tjänsterna kan det leda till att äldre personers situation försvåras ytterligare.

Äldre personer med flera problem kan ofta inte försvara sina rättigheter. I socialvårdslagen kallas personer i dylika situationer person och klient som behöver särskilt stöd. Dessa personer har särskilda svårigheter att söka och få de social- och hälsovårdstjänster de behöver.

Identifiering av personer som behöver särskilt stöd är väsentligt för tillgodoseendet av äldre klienters intressen och rättigheter och tryggheten av det stöd som de behöver samt för deras rätt till en egen kontaktperson och socialt arbete i övrigt.

En socialvårdsklient måste tilldelas en handläggare och, om personen är i behov av

särskilt stöd, måste handläggaren ha yrkeskvalifikationer som socialarbetare (socialvårdslagen 1301/2014). Den egna kontaktpersonen utreder och följer upp den äldres behov, säkerställer tillgången till behövliga tjänster samt arbetar långsiktigt med klienten för att förbättra klientens livssituation. I sina avgöranden har riksdagens justitieombudsman uppmärksammat att en egen kontaktperson bör utses för äldre klienten mer systematiskt både för äldre personer som behöver särskilt stöd och för äldre personer som erhåller heldygnsomsorg (Riksdagens justitieombudsmannens avgörande 3143/2021; 4944/2019).

3.3. Begränsningar på grund av hög ålder för rehabilitering måste avskaffas

Inom social- och hälsovårdstjänsterna finns det metoder som identifierar och missgynnar äldre människor på grund av deras höga ålder. **Äldreombudsmannen har därför föreslagit att åldersbaserade begränsningar i tillgången till rehabilitering ska slopas, till exempel för rehabiliterande psykoterapi (67 år) och krävande medicinsk rehabilitering (65 år).**

På samma sätt bör olika former av rehabilitering i högre grad integreras i tjänsterna för äldre inom välfärdsområdet. Detta skulle ta hänsyn till rätten att upprätthålla och förbättra funktionsförmågan för både hemma-boende och dem som flyttat till dygnetruntvård.

År 2023 underströk äldreombudsmannen i sin första berättelse till riksdagen åtgärder för att förbättra tillgången till social- och hälsovård för äldre och för att säkerställa deras rätt till nödvändig omsorg och tillräckliga social- och hälsovårdstjänster. De föreslagna åtgärderna gäller framför allt ökade re-

surser till hemtjänst, platser för långtids- och korttidsvård dygnet runt samt daglig verksamhet inom samtliga välfärdsområden. Ombudsmannen lade även fram förslag för att förbättra tillgången till rehabilitering, mentaltvårdstjänster, tjänster för personer med funktionsnedsättning och socialt arbete.

Möten och framställningar om tillgången till social- och hälsovårdstjänster 2023

Nationella

- Tjänster för äldre, hur borde de handläggas? Samråd med äldreombudsmannen, sektionen för social- och hälsovårdstjänster under regeringsförhandlingarna. 23.5.
- Framförande vid avslutningsseminariet för det nationella åldersprogrammet (Social- och hälsovårdsministeriet).
- Framföranden vid THL:s evenemang: de äldres självdestruktivitet –seminariet kännedom om självdestruktivitetens bakgrundsfaktorer samt seminariet Minnestjänstestigen med temat "situationen för äldre som saknar närstående".
- Framförande: "Hur långt har vi ur de äldres perspektiv kommit i integrationen av social- och hälsovårdstjänster i välfärdsområdena? Social- och hälsovårdspolitikens dagar 11.10. (Social- och hälsovårdsministeriet SOSTE).
- Framförande vid Delegationen för äldre- och pensionärsärendens sammanträde (Social- och hälsovårdsministeriet).
- Framföranden vid de nationella organisationernas evenemang: Socialrättsliga sällskapet i Finlands nationella seminarium, Tehys studiedag, Kehitysvammaisten palvelusäätios seminarium Muistiliitto/Alzheimer Europe, Förbundet för Familjevård i Finlands jubileumsseminarium, de nationella pensionärsförbundens och deras medlemsorganisationers evenemang.
- Sammankomster: Sakkunnigsammankomster vid Riksdagens justitieombudsmans kansli, THL, Social- och hälsovårdsministeriet, Finansministeriet, Välfärdsområdesbolaget Hyvil Oy, Avit, Valvira, Yksityisen hyvinvointialan työnantajaliitto HALI ry, (den privata välmåendebanschen HALI) Tehy och Super, de nationella pensionärsförbunden, Delegationen för äldre- och pensionärsärenden VANK, (SHM), SOSTE, Näkövammaisten keskusliitto ry (centralförbundet för personer med synnedsättning), Invalidförbundet rf, Centralförbundet för de gamlas väl rf, Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto Valli ry (förbundet för äldre- och närståendetjänster), Minnesförbundet rf.

Regionala och lokala:

- Anföranden som av beslutsfattare i Välfärdsområdena hållits vid regionala och lokala äldre- och familjeråds sammankomster samt diskussioner som förts på olika håll i Finland (bland annat Satakunta, Nyland, Österbotten, Norra Finland).

- Regionala och lokala pensionärsorganisationers sammankomster samt talrika evenemang för äldre. Dessutom information från äldre, deras anhöriga och yrkesutbildad social- och hälsovårdspersonal som kontaktat Äldreombudsmannens byrå.

Pressmeddelanden

- Äldreombudsmannens rekommendationer för följande regeringsperiod: Lösningar för en mer jämlik digitalisering, social- och hälsovårdstjänsternas tillgänglighet och ingripande i åldersdiskriminering 8.2.2023
- Inga besparingar i tjänster för de äldre - nedskärningar förvandlas förr eller senare till kostnader 17.5.2023
- Äldreombudsmannen: Stoppa de fortsatta nedskärningarna av hemtjänst och dygnetruntvård 27.9.2023

Utlåtanden från äldreombudsmannen om social- och hälsovårdstjänster 2023

- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott om RP 300/2022 rd med förslag till lag om patientombud och socialombud, 11.1.
- Kommentarer till SHM:s arbetsgrupp om självbestämmanderättsmaterial, 23.1.
- Kommentarer till SHM:s arbetsgrupp om självbestämmanderättsmaterial, 27.2.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om social- och hälsovårdsministeriets anvisning om tillämpning av lagstiftningen om yrkesutbildade personer i utvecklandet av social- och hälsovårdspersonalens uppdragsstrukturer och uppdragsfördelning i verksamhetsmodellerna, 8.3.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om senareläggning av ikraftträdandet av lagen om funktionshinderservice, 1.8.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om social- och hälsovårdens utkast till en nationell pandemiberedskapsplan, 31.8.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott samt samråd om RP 9/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen om senareläggning av ikraftträdandet av lagen om funktionshinderservice samt till lagstiftning om senareläggning av ikraftträdandet av en del lagar med anknytning till den, 8.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ett utkast till regeringens proposition om vårdgarantin 15.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ett utkast till ändring av bestämmelsen om ikraftträdandet av lagen om ändring av lagen om äldre-service, 21.9.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott och samråd om RP 54/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen med förslag lag om ändring av ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av lagen om stödjande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre, 16.10.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ett utkast till social- och hälsovårdsministeriets förordning om kompletterande utbildning för social- och hälsovårdspersonalen, 9.11.

4. Rätten till tillräcklig utkomst och social trygghet kommer för många inte att tillgodoses

"Inflationen urholkar pensionernas köpkraft. Med små pensionsinkomster klarar man sig inte längre, bostadsbidrag skulle vara nödvändigt i synnerhet för en ensamstående".

"Pensionerade kvinnor med minimal pensionsinkomst har svårt att klara sig i synnerhet i nuläget med stigande levnadskostnader. De allra lägsta pensionerna får under inga omständigheter beskäras."

"Man får redan dra ner på matkostnaderna..."

"Höjda kundavgifter och beskurna läkemedelsersättningar utarmar i synnerhet de äldre."

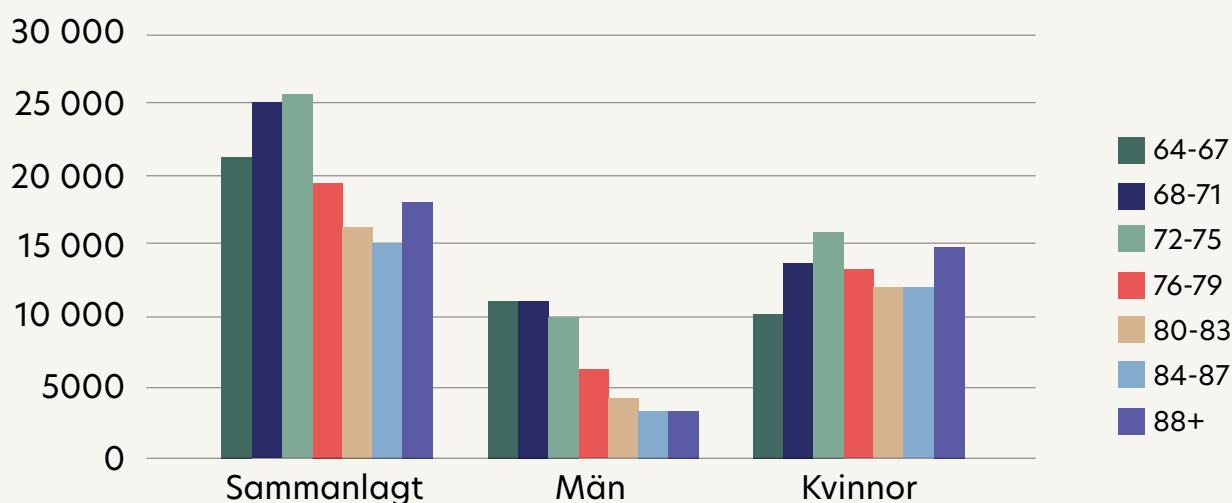
"Höjningen av konsumentpriserna i förhållande till pensionerna, svårt att få reda på förmånerna från FPA och besvärligt att ansöka om dem."

(Deltagarnas preliminära kommentarer till Äldreombudsmannens evenemang 11.5.23)

För välbefinnandet är det väsentligt att den disponibla inkomsten räcker till den nödvändiga försörjningen. Kontakter som äldreombudsmannen tar emot handlar ofta om problem med försörjning. Det är svårt för personer med de allra lägsta inkomsterna att i sitt liv fatta beslut som bibehåller och främjar hälsan samt att förbättra sitt eget välbefinnande på andra sätt. Det är ofta inte möjligt för de äldre att förbättra sin ekonomiska situation.

Enligt Pensionsskyddscentralen var den genomsnittliga totalpensionen år 2022 1 614 euro i månaden. För hälften av pensionärerna var helhetspensionens bruttobelopp dock lägre. En person anses löpa risk för fattigdom om dennes inkomst är lägre än 60% av medianinkomsten för hela den vuxna befolkningen. Omkring en tredjedel av alla personer över 84 år tillhör denna kategori. År 2020 kommer mer än en femtedel av alla i åldern 63-85 år att ha svårt att klara sina vanliga utgifter och 18% kommer inte att ha några pengar kvar till nödvändiga utgifter. (Kuivalainen et al. 2020)

LÅG INKOMST OCH BESTÅENDE LÅG INKOMST BLAND ÄLDRE, UPPDELAT PÅ KÖN

FIGUR 9. Låg inkomst och bestående låg inkomst bland äldre, uppdelat på kön. Källa: Statistikcentralen.

Bland de ensamstående äldre är det klart vanligare att vara låginkomsttagare än bland dem som bor tillsammans med någon annan. År 2000 var 34 procent av ensamstående 84-åringar låginkomsttagare, medan motsvarande andel personer som bodde tillsammans med någon utgjorde 6 procent (Kuivalainen m.fl. 2022). Skillnaden är så stor att man i det politiska beslutsfattandet och lagberedningen mer systematiskt än hittills borde utvärdera konsekvenserna av den för de ensamstående äldres utkomst.

Äldre personers betalningsstörningar och överskuldsättning har ökat under de senaste åren och i synnerhet kvinnornas skuldsättning och utsökningsskulder har ökat (se Majamaa & Rantala 2020). Skulderna orsakas ofta av hälsovårdsavgifter.

I flera av sina utlåtanden som berör den sociala tryggheten har äldreombudsmannen fört fram till statsrådet och riksdagen den sva-

ga ställningen av äldre personer med de allra lägsta inkomsterna och den anhopning av flera olika problem som situationen orsakar för dem. Äldreombudsmannen betonar att det är väsentligt för de äldres ställning och rättigheter att trygga rätten till oundgänglig försörjning för pensionärer med de lägsta inkomsterna.

Nedskärningar som under 2023-2024 gjorts på den sociala tryggheten försvårar situationen för äldre personer med de lägsta inkomsterna ytterligare. Vid den pågående reformen av den sociala tryggheten bör äldre personer beaktas som en specialgrupp och konsekvenserna av besluten och ändringarna bedömas i synnerhet för äldre personer med de lägsta inkomsterna.

FPA och SOSTE har lämnat in ett initiativ om beredning av införandet av förmånsförslag. Ett förmånsförslag skulle innebära att ett beslut om förmåner som en person är berätti-

gad till kunde fattas på basis av information i olika register samt uppgifter som lämnats till FPA. Detta skulle underlätta och förenkla ärendehantering. Social- och hälsovårdens avgifter ska vara rimliga och att användarna av tjänsterna ska informeras om möjligheten att ansöka om sänkning av klientavgifter

i större omfattning än hittills. På detta sätt skulle rädslan för höga vård- och klientavgifter inte hindra äldre personer att söka sig till de tjänster de behöver, och utkomststöd skulle inte behöva användas för dessa avgifter. Genom att sänka eller slopa klientavgifter kan man dessutom förebygga skuldsättning.

Framställningar och sammankomster för främjande av tillräcklig utkomst 2023

- Framförande: *"Hur långt har vi ur de äldres perspektiv kommit i integrationen av social- och hälsovårdstjänster i välfärdsområdena?"* Social- och hälsovårdspolitikens dagar 11.10. (Social- och hälsovårdsministeriet och SOSTE).
- Anförande: *"Perspektiv på de äldres ställning och förverkligandet av deras rättigheter"*. Fattigdom och mathjälp, ett webinarium, FRK 9.11.
- Anförande: *"Rätt till utkomst och hälsa. Hemma är det bra att vara och bo, inte sant?"* Seminariet Varha Egentliga Finland 16.3.
- Anförande: *"Pensionärs- och vårdfattigdom"*. Vänsterförbundets diskussionsmöte 15.3.
- Anförande: *"Varför behövs uppsökande äldrearbete?"* Seminarium om uppsökande äldrearbete, Valli ry 13.12.
- Äldrerådssammankomster och anföranden vid olika råds sammankomster på olika håll i Finland.
- Sammankomst för sakkunniga i social trygghet från SOSTE ry
- Framställningar vid pensionärsförbundens evenemang och dessas medlemsorganisationer jämte deras sammankomster.
- Talrika möten med äldre människor vid olika evenemang samt äldres och deras närståendes kontakter med äldreombudsmannen.

Pressmeddelande

- [Förverkligas de äldres rättigheter? Äldreombudsmannen anordnar ett evenemang om de äldres försörjning, tjänster och delaktighet 11.5.2023](#)

Utlåtanden från äldreombudsmannen om social trygghet 2023

- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om mellanbetänkandet från kommittén för social trygghet, 23.5.

- Utlåtande till justitieministeriet om betänkandet från arbetsgruppen för behandling av utmätning av förmåner för social trygghet, 31.7.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om regeringens utkast till förslag om ändring av 5 kap. 8 § i sjukförsäkringslagen, 14.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om regeringens proposition till riksdagen om ändring av 7 a § i lagen om utkomststöd, 15.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ändring av ett utkast till regeringens proposition till riksdagen om ändring av lagen om allmänt bostadsbidrag, 20.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om regeringens proposition till riksdagen om lagar om indexjusteringar av vissa förmåner och belopp som är bundna vid folkpensionsindex och levnadskostnadsindex, 21.9.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott och samråd om RP 57/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen om lag om ändring av 5 kap. 8 § i sjukförsäkringslagen, 18.10.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ändringar i kundavgiftsförordningen, 30.10.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott och samråd om RP 75/2023 rd Regeringens proposition till lag om indexjusteringar av vissa förmåner och belopp som är bundna vid folkpensionsindex och levnadskostnadsindex åren 2024-2027 och lagar i anslutning till den samt om ändring av 7 § i lagen om barnbidrag, 14.11.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott och samråd om RP 58/2023 rd Regeringens proposition till lag om ändring av 7 a § i lagen om utkomststöd. 15.11.

5. Det är lönsamt att främja äldre människors hälsa och välfärd

"Även om man vill arbeta efter pensionsåldern, kan funktionsförmågan vara sådan att man inte kan".

"Större frihet från avgifter såväl för social- och hälsovård, kultur- och fritids- som trafiktjänster skulle säkerställa jämlikhet och icke-diskriminering även för äldre."

"Främjande av välfärd och hälsa ska falla inom ramen för mångsidiga åtaganden för kommunerna och välfärdsområdena. Rådgivningsbyråer för äldre och åtkomst till hälsovårdstjänster ska aktiveras. Seniorer ska göras delaktiga i servicen för äldre och deras verksamhet."

(Deltagarnas preliminära kommentarer till Äldreombudsmannens evenemang 11.5.23)

Risken för nedsatt funktionsförmåga ökar med åldern, men det finns stor variation mellan individerna. Den huvudsakliga orsaken till detta är den allmänna ökningen av välbefinnande samt utvecklingen av läkarvetenskapen och hälsovården. De äldres funktionsförmåga kan ofta försvagas gradvis. Situationen kan förbättras till exempel med motion och näring. För att funktionsförmågan av äldre personer ska kunna förbättras ska de erhålla tjänster som främjar deras funktionsförmåga.

Äldreombudsmannen har rekommenderat att förfaringssätt som konstaterats vara effektiva i främjandet av välbefinnande och hälsa utvidgas att omfatta hela landet för att tillgodose de äldres rättigheter och förbättra deras möjligheter att bibehålla sin hälsa och funktionsförmåga. Möjligheter för äldre människor att leva ett aktivt liv och främja sin funktionsförmåga är viktigare än någonsin för samhället som helhet.

Ur perspektivet för de grundläggande rättigheterna betyder detta å ena sidan att särskild

uppmärksamhet bör fästas vid möjligheterna för äldre personer med lägre utbildningsnivå att erhålla adekvat vård utan dröjsmål och å andra sidan att åtgärder för förebyggande av långtidssjukdomar ska planeras och vidtas så att de i synnerhet når äldre personer med lägre utbildnings- och inkomstnivå.

Dessa skillnader kan minskas genom att se till att åtgärder som främjar välbefinnande och hälsa är tillgängliga också för äldre person med lägre utbildningsnivå och att åtgärderna motsvarar deras behov och önskemål.

5.1. Fler personer än väntat drabbas av minnessjukdom - förebyggande åtgärder behövs

Minskningen av riskerna för minnessjukdomar är ett viktigt sätt att stävja ökningen av servicebehovet på grund av att befolkningen åldras. Minnessjukdomar orsakar mänskligt lidande samt stora ekonomiska kostnader för samhället i och med att personer med minnessjukdomar kräver i regel hemvård och heldygnsomsorg vid något skede.

Enligt THL insjuknar cirka 23 000 personer per år i demenssjukdom. Antalet är betydligt större än man hittills har räknat med. Risken för demens är störst bland de allra äldsta och att dessa tilltar i antal innebär, att den grupp som drabbas av demenssjukdom utgör en ständigt tilltagande population. Ifall riskerna att insjukna i demens håller sig på nuvarande nivå, kommer antalet demenssjuka människor att öka med hela 60 procent under knappa två årtionden (THL 2024). För att säkerställa tillräckliga social- och hälsovårdstjänster är det absolut väsentligt att se till att motverka riskerna för demenssjukdom. För

detta ändamål har den finska FINGER-modellen utvecklats med stöd av forskningsrön. Det kunde vara bra att ta den i bruk i alla välfärdsområden i samarbete med kommuner och organisationer (Kivipelto m.fl. 2019).

Framföranden och sammankomster 2023 för främjande av välfärd och hälsa

- Framförande: "Hur äldres ställning och rättigheter förverkligas i nuläget och vilka åtgärder som rekommenderas". Inledningsseminarium vid förhandlingarna om regeringsprogram under ledning av Petteri Orpo, Ständerhuset 2.5.
- "Tväradministrativa åtgärder behövs för att äldres rättigheter ska förverkligas och samhällets funktionssätt förbättras". Anförande vid Kanslichefernas sammanträde 3.4.
- Framförande: "Lösningar och tillvägagångssätt för att lindra ensamheten". THL:s webinarium Vardagen hemma i ensamhet - hur kan äldres ensamhet lindras? 7.9.
- "De äldres rätt till mental hälsa". THL:s och Äldreinstitutets seminarium De äldres mentala välmående i nuläget i Finland, 1.12.
- Sammankomster: Anföranden och sammankomster med sakkunniga, förtroendevalda och medlemmar i de Nationella pensionärsförbunden och deras medlemsorganisationer samt Äldreinstitutets och andra organisationers evenemang. Anföranden vid kommunernas och deras äldreråds sammankomster samt möten mellan äldreråden och kommunernas tjänsteinnehavare.

Utlåtanden från äldreombudsmannen om främjande av välfärd och hälsa 2023

- Kommentarer till Institutet för hälsa och välfärd (THL) om Muistipalvelupolku -rapport, 9.11.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om kvalitetsrekommendationen för att säkerställa ett aktivt och funktionsförmöget åldrande jämte hållbara tjänster 2024-2027, 15.12.
- Utlåtande om precisering av tillämpningsområde för den nya lagen om funktionshinderservice (675/2023), 21.12.

6. Tillgången och åtkomsten till dagliga tjänster måste förbättras

"Med hjälp av transportarrangemang ska rörligheten förbättras på landsbygden, där busstrafik inte förekommer, med transporter såväl till hälsocentralen som till olika kulturevenemang osv."

"Stödet till rörlighet ska förbättras i synnerhet för mindre bemedlade personer. Alla har inte pengar till taxiresor eller närstående som skjutsar dem. Tjänsterna med stöd av lagen om funktionshinderservice och lagen om socialvård för rörlighet är otydliga i fråga om grunderna för beviljande."

(Deltagarnas preliminära kommentarer till Äldreombudsmannens evenemang 11.5.23)

Största delen av äldre personer bor i sina hem i vanliga bostadsområden och använder samma tjänster som de yngre. Tillgängligheten av och tillgången till boendemiljöer och tjänster är väsentliga för ett smidigt vardagsliv särskilt när funktionsförmågan är nedsatt.

Äldreombudsmannen har tagit emot ett stort antal meddelanden och informerat myndigheter, beslutsfattare och organisationer om de problem som äldre människor möter i samband med bankärenden, kollektivtrafik och tillgång till tjänster. När man ser till att dessa tjänster fungerar bättre får äldre personer större möjligheter till självständigt boende och ett självständigt liv.

I Finland har digitaliseringen genomförts med metoder som ur de äldres synpunkt förknippas med flera problem. En stor del av äldre personer har svårigheter med att använda sig av grundläggande banktjänster eftersom de saknar digitala färdigheter eller deras digitala färdigheter inte räcker till att sköta ärenden på ett säkert sätt på webbanken. Äldreombudsmannen har framhållit att finansministeriet bör höra äldre personer när grundläggande banktjänster utvecklas, i synnerhet bankkunder som inte använder digitala tjänster, eftersom enkäter som genomförs digitalt ger en snedvriden helhetsbild av situationen.

Ett fungerande och tillgängligt trafiksystem möjliggör rörlighet och delaktighet. Avsaknaden av ett sådant trafiksystem medför svårigheter och kan förhindra tillgången även till oundgängliga tjänster. Kollektivtrafik med rimliga biljettpriser betjänar även personer med låga inkomster. Underhåll och tillgänglighet av gång- och cykelvägar är en förutsättning för många äldre för att kunna röra på sig. För att äldre personers möjligheter till rörlighet ska kunna förbättras är det väsentligt att tillgången till kollektivtrafik förbättras i hela landet. Situationen måste förbättras i synnerhet i områden utanför tätorterna. Det måste vara möjligt att köpa biljetter för kollektivtrafik på annat sätt än digitalt.

Äldreombudsmannen har också upprepade gånger fått höra om äldre personers svårigheter att komma ut från sina hem och att vistas utomhus. Att komma ut och vistas utomhus är en viktig del av livet, och utan den är det väldigt svårt för en äldre person att bibehålla sin funktionsförmåga. Hälsofördelarna av att vistas i grönområden är enligt undersökningar betydande, och därför är det väsentligt att se till att man lätt kan ta sig ut i naturen. Äldreombudsmannen har i sina utlåtanden betonat de äldres rätt att vistas utomhus och att sköta sina ärenden oberoende av deras funktionsförmåga.

Anföranden och sammankomster med avseende på rörligheten 2023

- Framförande: "Hur förverkligas rätten till nära tjänster för de äldre?" Sammankomst för Centern i Finland 26.5.
- Framförande: "Rätten att uträtta ärenden digitalt och utan digitalteknik". Europadagen 2023, Nationella seniorer 9.5.
- Sammankomster med temat Digital ärendehantering och banktjänster tillsammans med Finanssiala ry och Finansinspektion och med Skatteförvaltningens ledning.
- Sammankomst med Konsumentförbundet med temat de äldres ställning som konsumenter
- Sammankomster med pensionärsförbunden och deras medlemsorganisationer samt äldres och deras närståendes kontakter med äldreombudsmannen.

Äldreombudsmannens utlåtanden med anknytning till temat 2023

- Utlåtande till trafik- och kommunikationsministeriet om en bedömningspromemoria om lösnings- och regleringsalternativ för användningen av elsparkcyklar och annan mikromobilitet. 31.3.
- Kommentarer till Nordens välfärdscenter med temat The impacts of the green transition on older adults in the Nordic countries, 2.5.
- Utlåtande till finansministeriet om behov av ändringar med avseende på grundläggande banktjänster och kreditlagstiftning, 26.5.
- Utlåtande till Statsrådets kansli om förslaget till kommunikationsrekommendation för statsförvaltningen, 27.6.

- Utlåtande till finansministeriet om en anvisning om öppethållning av statliga myndigheter, 15.8.
- Utlåtande till finansministeriet om ett utkast till ett femte verksamhetsprogram för den öppna förvaltningen, 25.8.
- Utlåtande till trafik- och kommunikationsministeriet om en tillgänglighetsvision för trafiksystemet, 25.8.
- Utlåtande till trafik- och kommunikationsverket (TRAFICOM) om hur de bussterminaler ska utses som assisterar personer med funktionsnedsättning och rörelsehandikapp, 11.9.
- Utlåtande till regleringsorganet för järnvägssektorn om samråd med användare av tjänster inom persontrafik på järnväg 2023, 15.9.
- Utlåtande till YLE:s förvaltningsråd och samråd om övergången till högupplösnings-tv-kanaler eller HD, 12.10.
- Kommentarer till Pensionärerna rf om Målprogrammet för ett Åldersvänligt Finland, 26.10.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om kvalitetsrekommendationen för att säkerställa ett aktivt och funktionsförmöget åldrande jämte hållbara tjänster 2024-2027, 15.12.
- Utlåtande om precisering av tillämpningsområde för den nya lagen om funktionshinderservice (675/2023), 21.12.

7. Likvärdig rätt att påverka, delta och bli hörd

"I riksdagen, fullmäktige, välfärdstjänsternas organ och andra beslutsfattande organ ska det finnas personer i senioråldern i samma proportion som hos befolkningen, det är verklig demokrati. Jfr. könsfördelningen."

"I planeringen av gemensamma angelägenheter borde man alltid inkludera ett de äldres råd. Men inte utifrån politiska grunder, utan utifrån intresse och entusiasm."

" Möjlighet till påverkan på närmiljöns utveckling så att den stöder äldre människor och deras fysiska, psykiska och sociala välmående."

(Deltagarnas preliminära kommentarer till Äldreombudsmannens evenemang 11.5.23)

Äldre människor kan använda sina möjligheter att vara delaktiga och påverka i samhället på många sätt. Dessa rättigheter tillgodoses dock inte till alla delar. Äldreombudsmannen har tagit emot otaliga kontakter av äldre personer om bristerna i möjligheterna att påverka och vara delaktiga, och äldreombudsmannens egna observationer är liknande.

Enligt Finlands grundlag (731/1999) hör den enskildes rätt att ta del i och påverka samhällets och livsmiljöns utveckling till demokratin. Enligt grundlagen ska det allmänna främja den enskildes möjligheter att delta i samhällsrelig verksamhet och att påverka beslut som gäller honom eller henne själv. Dessutom ska det allmänna tillförsäkra att var och en har möjlighet att påverka beslut i frågor som gäller den egna livsmiljön.

Tillgodoseendet av rättigheterna att vara delaktig och påverka påverkas av flera faktorer. **Huruvida de äldre blir hörda vid beslutsfattande, i vilket skede av beslutsfattande**

de hörs och huruvida deras synpunkter tas i beaktande är alla betydelsefulla faktorer. För att de allra äldsta ska kunna utnyttja sina möjligheter att vara delaktiga och påverka ska det vara möjligt även på andra sätt än elektroniskt. Det är väsentligt att de allra äldsta inte utesluts från enkäter och annan datainsamling på grund av deras ålder.

7.1. Bedömning av konsekvenserna för äldre vid beslutsfattande samt ett nationellt äldreråd kan minska den strukturella diskrimineringen på grund av ålder

Erfarenheter av åldersdiskriminering och diskriminerande praxis har återspeglats i flera av kontakterna till äldreombudsmannen. Likaså har uppgifterna om de äldres och i synnerhet de allra äldstas situation emellanåt helt eller nästan helt utelämnats vid beredningen av lagreformer, principbeslut och olika nationella anvisningar som äldreombudsmannen utvärderat under åren 2022-2023. Till följd av detta blir det svårt eller omöjligt att bedöma hur förslagen påverkar dem.

Detta kunde åtgärdas genom att bedömning av konsekvenserna för äldre tas med i lagberedningen. Äldreombudsmannen har fäst uppmärksamhet vid detta i sina utlåtanden samt när ombudsmannen hörts av riksdagens olika utskott ([Utlåtanden | Äldreombudsmannen, på finska](#)).

Äldreombudsmannen har i sitt eget arbete främjat uppskattningen av ålderspåverkan och därmed initierat ett samarbete med aktörer som arbetar för att förbättra de äldres ställning. Till en god lagberedningsprocess hör dessutom en efterhandsutvärdering av bestämmelsernas konsekvenser (Ervasti 2022). Äldreombudsmannen anser det viktigt att beakta ålderspåverkan även i uppföljningen av hur denna påverkan har kommit till synes.

De nationella pensionärsorganisationerna och pensionärsorganisationernas samarbetsorganisation PIO rf (EETU) förmedlar äldre personers synpunkter till det nationella beslutsfattandet. Organisationer inom äldrebranschen och andra organisationer som är verksamma bland de äldre ger också sina synpunkter samt information om de äldres situation och behoven att förbättra den till de nationella beslutsfattarna och aktörer som bereder besluten. Äldreombudsmannen har i egenskap av en ny nationell myndighet samarbetat med dessa organisationer ända sedan ombudsmannen inledde sin verksamhet. Äldreombudsmannen har bjudits in som sakkunnig i delegationen för äldre- och pensionärsärenden (SHM) där bland annat olika organisationer finns representerade.

På basis av sina två första verksamhetsår anser äldreombudsmannen att ett nationellt äldreråd skulle behövas i Finland för att genom sina medlemmar förmedla information om de äldres situation och tillgodoseende av deras rättigheter.

De äldres andel av hela befolkningen är rekordhög och kommer att öka under de närmaste decennierna. För att de äldre medborgarna ska behandlas jämlikt och hela samhället fungera är det nödvändigt att säkerställa att de äldres perspektiv beaktas i både lagberedningen och beslutsprocessen på samma sätt som man i dag gör en bedömning av hur barnen påverkas.

7.2. Möjligheterna för personer utan digitala färdigheter att bli delaktiga och påverka i kommunerna och välfärdsområdena ska förbättras

Invånarna har flera olika möjligheter att påverka i välfärdsområdena och kommunerna. Enligt uppgifter som äldreombudsmannen tagit emot kan påverkan och delaktighet bli svårare till exempel i situationer där personer inte har de digitala färdigheter som krävs. Det kan uppstå svårigheter även i situationer där invånare inte kan få tillgång till information eller möjlighet att bli delaktiga på grund av otillräcklig kollektivtrafik.

Äldreombudsmannen har tagit emot kontakter och fört samtal med äldre personer där man framhållit svårigheter med tillgången till aktuell och adekvat information om man inte använder digitala anordningar och inte har digitala färdigheter. **Äldreombudsmannen anser att det är nödvändigt att få tillgång till information även på andra sätt än via internet. Det är lika viktigt att man i kommunikationerna använder tydligt och förståeligt språk samt tar hänsyn till behoven av de olika invånargrupperna.**

7.3. Ställningen och påverkansmöjligheterna för kommunernas och välfärdsområdenas äldreåd ska förtydligas och stärkas

De lagstadgade äldreåden i kommunerna och välfärdsområdena har en nyckelroll i att föra fram information om synpunkterna och behoven av den äldre befolkningen och den äldre befolkning som befinner sig i en svårare situation i sitt område. Enligt en färsk enkät varierar äldreådens ställning och påverkansmöjligheter mellan de olika områdena. Äldreinstitutet, finansministeriets Öppna förvaltning och äldreombudsmannen genomförde enkät under 2023.

Äldreombudsmannen har träffat ett stort antal äldreådsmedlemmar som har berättat om praxis som varierar i synnerhet mellan kommunerna. I vissa kommuner och välfärdsområden har man konstaterat att en välfungerande samarbetsform är att äldreåden har fått föreslå sina representanter till de nämnder och sektioner där man behandlar frågor som är viktiga också för äldre personer.

De lagstadgade äldreåden ska ha en faktisk möjlighet att agera och påverka kommunernas och välfärdsområdenas beslutsfattande i ett tillräckligt tidigt skede. Äldreåden ska ha rätt att delta i mötena av de viktigaste utskotten och sektionerna för att föra fram information som berör områdets eller kommunens äldre till beredningen. **Lagstiftningen om äldreåd bör revideras och preciseras.**

7.4. Mer uppmärksamhet bör fästas vid de allra äldstas möjligheter att rösta

Enligt Statistikcentralen var valdeltagandet vid riksdagsvalet 2023 störst i åldrarna runt 70 år (nästan 80 %). Valdeltagandet blir dock klart lägre hos äldre åldersgrupperna. Till ex-

empel röstade endast hälften av 87-åringarna i riksdagsvalet. (Statistikcentralen 2023b.)

Alla äldre personers rätt att rösta i val måste tryggas. Det bör utvecklas fungerande sätt med vilka alla äldre medborgare kan rösta samt att kommunikationer om de alternativa sätten att rösta utökas (röstning hemma och på anstalter).

En grupp för seniorpåverkare grundades som strategiskt stöd för äldreombudsmannens verksamhet. I främre raden från vänster Vappu Taipale, Jaakko Tuomi, Ristenrauna Magga. I övre raden från vänster Auni-Marja Vilavaara, Kari Itkonen, Markku Lehto, Tuulikki Petäjäniemi. På bakre raden i mitten äldreombudsman Päivi Topo. Gruppen sammanträdde tre gången under året 2023.

Anföranden och sammankomster med temat Påverkansmöjligheter 2023

- Framförande: "Hur de äldres likvärdighet förverkligas och åldersdiskriminering förhindras i beredningen av lagstiftning och nationella handledningsdokument." Tammerfors 10.2.
- Flera anföranden om Äldreombudsmannens uppgift att verka för äldre människors rättigheter hölls vid pensionärsförbundens och deras medlemsorganisationers sammankomster samt vid Kaatuneitten Omaisten Liitto ry:s (förbundet för de stupades egna) evenemang.
- Flera anföranden om Äldreombudsmannens uppgift att verka för äldre människors rättigheter vid kommunernas och välfärdsområdenas äldreråds sammankomster och på den nationella äldrerådsdagen.
- Framförande: "The Ombudsman for Older People in Finland". Möte med den litauiska delegationen 11.10.
- En enkät som genomfördes i äldreråden i samverkan med Äldreinstitutet, Äldreombudsmannen och Finansministeriets Öppna förvaltning samt presentationer av de preliminära resultaten för äldreråden i huvudstadsregionen och på den nationella äldrerådsdagen (Öppna förvaltningen/Finansministeriet).
- Tre möten som hölls av gruppen seniorpåverkare, som inrättades till stöd för Äldreombudsmannens arbete. Det centrala temat för mötena var de äldres påverkansmöjligheter.

Uttalanden från äldreombudsmannen om påverkan och deltagande 2023

- Förfrågan och muntliga kommentarer till den av justitieministeriet i enlighet med nationalspråksstrategin (2021) tillsatta utredningspersonen, vars uppdrag gäller att kartlägga finska språkets tillstånd och framföra påkallade politiska åtgärder, 30.4.
- Kommentarer till justitieministeriet om enkäten Questionnaire: Non-discrimination on the ground of age, 7.6.
- Utlåtande till Statsrådets kansli om förslaget till kommunikationsrekommendation för statsförvaltningen, 27.6.
- Utlåtande och anförande om en av Statsrådet tillsatt arbetsgrupp för de centrala mål och åtgärder i handlingsprogrammet Ett jämlikt Finland, vilka man i fortsättningen behöver ägna större uppmärksamhet, 8.8.
- Kommentarer till justitieministeriets arbetsgrupp för förnyande av Handboken för samråd med författningsberedningen om en förfrågan om intressentgruppers och myndigheters erfarenheter av ministeriernas tillvägagångssätt för samråd, 20.8.
- Utlåtande till finansministeriet om utkastet till det femte handlingsprogrammet för Öppna förvaltningen, 25.8.
- Utlåtande till justitieministeriets arbetsgrupp om ett preliminärt utkast till Handboken för samråd med författningsberedningen, 13.12.

8. Tillgodosesendet av de äldres rättsskydd och självbestämmanderätt ska förbättras

"De äldre är inte medvetna om vilka förmåner de med stöd av lagstiftningen har rätt till, och servicehusen (motsv.) upplyser dem inte och hjälper dem inte heller att utarbeta ansökningar."

"Alla äldre människors synpunkter bör beaktas till exempel i opinionsundersökningar och i skötsel av ärenden digitalt tillsammans för att klara av ärendehantering för en annans del."

"Rättigheterna för människor med minnessjukdom ska tillgodoses såväl då de bor hemma som då de lever i heldygnsvård"

"Skötsel av dementa människors ekonomi."

(Deltagarnas preliminära kommentarer till Äldreombudsmannens evenemang 11.5.23)

Rättsskydd är väsentligt för tillgodosendet av de äldres rättigheter. Äldreombudsmannen har tagit emot flera kontakter om brister i tillgodosendet av de äldres rättsskydd. Äldre personer och deras närstående kontakter ofta äldreombudsmannen när de behöver hjälp, men hittar inte den rutt där man kunde få hjälp. Hjälpbehoven är väldigt varierande och gäller allt från erhållande av beslut och avsaknad av olika tjänster ända till arvs- och bostadshandelstvister.

Personer som tar kontakt med äldreombudsmannen vet ofta inte vilken som är den rätta aktören att få hjälp av. Många har också svårt att hitta kontaktuppgifter till aktörer som kan hjälpa eller få kontakt med dem. Detta beror till exempel på att kontaktuppgifterna finns endast på webben eller att man kan kontakta aktörerna endast via en återuppringningstjänst, vilket känns svårt för många äldre personer.

Rätten att få ett skriftligt beslut med besvärssanvisning är en väsentlig del av rättsskydd-

det och tillgodoseende av rättsskyddet. För att garantera äldre medborgares rättsskydd är det viktigt att minska den tid det tar för överklaganden att prövas.

Under 2023 har det observerats flera skillnader mellan välfärdsområdena. Många utmaningar har framkommit när det gäller äldre människors ställning och tillgodoseende av rättigheter. Flera av förändringarna, till exempel slopandet av rehabiliterande dagverksamhet för äldre och höjning av priset för måltidstjänster, har skett samtidigt med flera av de nedskärningar i den sociala tryggheten som Petteri Orpos regeringen genomfört. Av de äldre drabbas personer med de lägsta inkomsterna hårdast av dessa förändringar. Dessa personer har ofta också flera sjukdomar och problem med sin funktionsförmåga. Detta står i konflikt med syftet med välfärdsområdena, att trygga likvärdiga tjänster och minska skillnaderna i välfärd och hälsa.

8.1. Lagstiftning om självbestämmanderätt saknas fortfarande från äldre tjänsterna trots brådskande behov

Avsaknaden av lagstiftning om självbestämmande är ett problem för social- och hälsovårdens äldre klienter. Till exempel inom äldre tjänsterna är det möjligt att begränsa en persons självbestämmanderätt på flera olika sätt. Samtidigt finns det dock inte någon lagstiftning som skulle säkerställa att alla andra åtgärder har vidtagits innan en persons självbestämmanderätt begränsas. Med begränsningar avses till exempel situationer där en persons rörlighet begränsas genom att fästa personen på en stol med ett grenbälte eller genom att lyfta upp sängkanterna eller

genom att klä en hygienoverall som man inte kan ta av själv på personen.

I heldygnsomsorgen av äldre användning av begränsningsåtgärder är vanligt. (THL 2023b). Grovt uppskattat erhåller 40 000 personer med en minnessjukdom heldygnsomsorg. De är den största enskilda grupp som saknar lagstiftning som skulle stärka deras självbestämmanderätt. I praktiken är så gott som alla som bor i enheter med heldygnsomsorg bakom låsta dörrar. Lagstiftning som skulle trygga deras rörelsefrihet eller tydliga kriterier om när och hur deras aktiviteter kan begränsas saknas

Lagstiftning för stärkande av självbestämmanderätten för social- och hälsovårdens klienter och patienter och reglering av användning av begränsningsåtgärder har beretts under flera regeringsperioder. Äldreombudsmannen gav flera utlåtanden om beredningen av lagstiftningen.

Det konstateras i Petteri Orpos regeringsprogram Ett starkt och engagerat Finland (2023) att arbetet med lagstiftningen om klienters och patienters självbestämmanderätt fortsätter. Syftet med lagstiftningsarbetet är att stödja och stärka självbestämmanderätten och säkerställa att de grundläggande rättigheterna tillgodoses. Kundens säkerhet och individuella behov ska dock kunna beaktas i alla situationer. Lagstiftningen utvecklas i juridisk viktighets- och angelägenhetsordning.

Även behov av ett eventuellt stöd i att fatta beslut ska beaktas i lagberedningen. Stöd i beslutsfattande kan vara viktigt, om det förekommer problem i beslutsfattandet på grund av svag eller avtagande förmåga. Till exempel kan en person som insjuknat i demens behöva ett tillförlitligt nätverk av närstående

för att fatta självständiga beslut. (Mäki-Petäjä-Leinonen 2023).

Äldreombudsmannen har föreslagit att beredningen av lagen om självbestämmanderätt, som nämns i regeringsprogrammet, ska fortsätta omedelbart för att bättre trygga ställningen och rättigheterna för dem som bor i dygnetruntsorg.

8.2. Det ska vara möjligt för alla att förnya sitt identitetskort

Äldreombudsmannen har tagit emot flera kontakter om identitetskort vars giltighetstid har gått ut och svårigheterna att förnya dem. Flera äldre och deras närstående har i sina kontakter med äldreombudsmannen framhållit att det har blivit så svårt eller till och med omöjligt att ansöka om pass eller identitetskort att många inte har förnyat sin identitetshandling.

Nuförtiden förnyas identitetshandlingar i första hand online, och sedan kan man ännu behöva besöka en polisstation för att identifiera sig. Personer som inte använder digitala tjänster kan lämna in en ansökan personligen till en polisstation, men då kostar identitetshandlingen mer. Man kan inte hämta sin

identitetshandling från polisstationen, utan den skickas till ett tjänsteställe som kan ligga långt från klientens hem. Man ska också ta passfoton separat.

Enligt uppgift från Polisstyrelsen innehar 78 procent av hela befolkningen ett giltigt identitetsbevis eller pass. Antalet är lägre bland 85-89-åringar (73%) och bland 95-99-åringar har endast 48 procent ett giltigt identitetsbevis.

Ett pass eller identitetskort som har gått ut kan till exempel innebära att man inte kan identifiera sig på ett godtagbart sätt i en bank, vilket gör det svårt eller omöjligt att sköta sin ekonomi. I samband med valet kontaktades äldreombudsmannen om att det inte gick att rösta eftersom identitetskortet hade gått ut. Ett utgången identitetskort kan därför ha effekt på utövandet av andra grundläggande rättigheter.

För att säkerställa det rättsliga skyddet för äldre personer som inte kan lämna sina hem på egen hand bör en tjänst utvecklas för att kunna förnya sina identitetskort utan att behöva besöka en fotograf eller polisstation. Exempelvis skulle ett hembesök av en polis för fotografering och upptagning av fingeravtryck jämte underskrift vara ett servicealternativ.

Anföranden och sammanträffanden i rättssäkerhetssyfte 2023

- Kommentarer i beredningsgruppen för lagen om rätt till självbestämmande, Social-och hälsovårdsministeriet
- Anförande och diskussion om svårigheterna med förnyande av identitetsbevis vid sammankomsten mellan Inrikesministeriets polisavdelning och Polisstyrelsens tillståndsförvaltning 10.10.
- Anföranden vid Människorättsdelegationens sammanträden och delegationens sektion för de äldres mänskliga rättigheterna
- Framförande: "En människovärdig ålderdom är vars och ens rättighet". Tehys studiedag för personer som arbetar inom hemvården för äldre människor och inom boendeservicen 26.4.
- Framförande: "Äldre utan anhöriga – ställning och funktion". Sammankomst för det Nationella nätverket för minnesträning 7.2.
- Framförande: "En äldre persons självbestämmanderätt" Helsingfors seniorcenter 8.3.
- Framförande: "Förberedelser för ålderdomen – rättsliga tillvägagångssätt". Happy Ladies 26.4.

Utlåtanden från äldreombudsmannen med anknytning till temat 2023

- Kommentarer till SHM:s arbetsgrupp om självbestämmanderättsmateria 23.1. och 27.2.
- Kommentarer till justitieministeriet om ärendet Questionnaire: Non-discrimination on the ground of age, 7.6.
- Utlåtande till Statsrådets kansli om förslaget till kommunikationsrekommendation för statsförvaltningen, 27.6.
- Utlåtande och anförande till den av Statsrådet tillsatta arbetsgruppen för ett jämlikt Finland – handlingsprogrammets centrala syften och åtgärder som borde ägnas större uppmärksamhet i fortsättningen, 8.8.
- Utlåtande till justitieministeriet om kommissionens förslag till skydd för vuxna, 11.8
- Utlåtande till riksdagens lagutskott U 43/2023 rd Statsrådets skrivelse till riksdagen om kommissionens författningsförslag angående skydd för vuxna personer i gränsöverskridande situationer 25.9.
- Utlåtande till finansministeriet om utkastet till regeringens förslag till lag om hemkommun och vissa lagar med anknytning till den, 20.10.
- Kommentarer till Finlands Program för romsk politik 2023–2030 i verkställighet åren 2023 – 2026, 11.12.

BILAGOR

BILAGA 1

Av äldreombudsmannen under år 2023 anordnade evenemang

11.5.2023

Äldreombudsmannens evenemang: Hur tillgodoses äldre människors rättigheter?

Vid Äldreombudsmannens evenemang diskuterades tre teman: utkomsten, tjänsterna och delaktigheten.

Vid tillfället hölls anföranden av biträdande justitieombudsman Maija Sakslin, direktör Mikko Kautto, forskningsprofessor Hennamari Mikkola, biträdande professor Minna Zechner, ledande sakkunnig Sari Kehusmaa, äldre forskare Erja Rappe, avdelningschef Johanna Suurpää, projektchef Ella Airola och direktör Sirpa Rautio.

I diskussionen deltog förutom de sakkunniga även seniorpåverkare samt Pensionärsförbundens intresseorganisation PIO rf.

20.10.2023

Äldreombudsmannens webbinarium: Åldersdiskriminering och ojämlikhet under ålderdomen

Vid webinariet diskuterades vad åldersdiskriminering är och vilka uttryck den tar sig i Finland. Under äldreombudsmannens webinarium som var öppet för alla diskuterades likaså frågor om hur åldersdiskriminering kan motverkas och hurdan de äldres inbördes ojämlikhet är.

Utöver dessa anföranden fördes även en diskussion med forskningsdirektör Pirjo Nikander, emeritusprofessor Jyrki Jyrkämä, universitetsforskaren Linda Enroth, forskarprofessor Seppo Koskinen, professor Marja Jylhä, universitetsforskaren Jari Pirhonen och äldreombudsmannen Päivi Topo som deltagare.

BILAGA 2

Äldreombudsmannens möten jämte inlägg och inledningsanföranden vid olika sammankomster

Under 2023 hölls 198 möten och evenemang.

Äldreombudsmannen fick under året många inbjudningar till olika sammankomster och evenemang för att hålla anföranden och öppningstal. Ombudsmannen ansåg det betydelsefullt att det vid alla tillfällen hade reserverats tid för äldre närvarande att ta upp sina erfarenheter och förslag. En central del av ombudsmannens arbete är just att beakta äldre människors erfarenheter och åsikter.

Antalet sammankomster med äldre människor eller deras organisationer uppgick till 68 st. Dessa omfattade bland annat möten med äldre råd samt seminarier eller sammankomster som till exempel arrangerades av pensionärsorganisationer och vid vilka äldreombudsmannen höll öppningsanföranden.

Äldreombudsmannen inledde sina regionala äldre råds möten i norra Finland. I Rovaniemi hölls en sammankomst 30.8.2023 varvid utöver Rovaniemi äldre råd även handikapp- och

äldre råden i Ranua och Posio kommuner närvarade. I Enare träffades medlemmar från olika kommuner i den nordligaste delen av Finland samt SamiSoster ry.

På den Nationella äldre råds dagen berättade äldreombudsmannen om sitt arbete och de sakkunniga från byrån samlade information från de närvarande om anordnande av digistöd hos kommunerna.

Äldreombudsmannen träffade en stor del av de myndigheter, forskare, organisationer och beslutsfattare som arbetar för de äldres rättigheter

Antalet diskussionsinlägg och inledningsanföranden uppgick till ett drygt 80-tal.

BILAGA 3

Utlåtanden och kommentarer som lämnats till riksdagen, olika ministerier och andra instanser jämte muntliga sakkunnigsamråd

- Utlåtande till Riksdagens social- och hälsovårdsutskott om RP 300/2022 rd med förslag till lag om patientombud och socialombud, 11.1.
- Kommentarer till SHM:s arbetsgrupp om självbestämmanderättsmateria 23.1. och 27.2.
- Kommentarer till finansministeriets arbetsgrupp om förslag till nationella indikatorer för de viktigaste resultaten inom delområdet Digitala offentliga tjänster i Finlands digitala kompass, mars
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om social- och hälsovårdsministeriets anvisning om tillämpning av lagstiftningen om yrkesutbildade personer i utvecklandet av social- och hälsovårdspersonalens uppdragsstrukturer och uppdragsfördelning i verksamhetsmodellerna, 8.3.
- Utlåtande till trafik- och kommunikationsministeriet om en bedömningspromemoria om lösnings- och regleringsalternativ för användningen av elsparkcyklar och annan mikromobilitet. 31.3.
- Kommentarer till Myndigheten för digitalisering och befolkningsdata om enkäten "Medborgarnas tillräckliga digitala kompetens", 26.4.
- Förfrågan och muntliga kommentarer till den av justitieministeriet i enlighet med nationalspråksstrategin (2021) tillsatta utredningspersonen, vars uppdrag gäller att kartlägga finska språkets tillstånd och framföra påkallade politiska åtgärder, 30.4.
- Kommentarer till Nordens välfärdscenter med temat The impacts of the green transition on older adults in the Nordic countries, 2.5.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om mellanbetänkandet från kommittén för social trygghet, 23.5.
- Utlåtande till finansministeriet om behov av ändringar med avseende på grundläggande banktjänster och kreditlagstiftning, 26.5.
- Kommentarer till justitieministeriet om ärendet Questionnaire: Non-discrimination on the ground of age, 7.6.
- Svar på Social- och hälsovårdsministeriets enkät "Tillsammans förbättrar vi de digitala tjänsterna inom social- och hälsovården", 21.6.
- Utlåtande till Statsrådets kansli om förslaget till kommunikationsrekommendation för statsförvaltningen, 27.6.
- Utlåtande till justitieministeriet om betänkandet från arbetsgruppen för behandling av utmätning av förmåner för social trygghet, 31.7.
- Utlåtande och anförande till den av Statsrådet tillsatta arbetsgruppen för ett jämlikt Finland - handlingsprogrammets centrala syften och åtgärder som borde ägnas större uppmärksamhet i fortsättningen, 8.8.
- Utlåtande till justitieministeriet om kommissionens förslag till skydd för vuxna, 11.8.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om senareläggning av ikraftträdandet av lagen om funktionshindersservice, 1.8.

- Kommentarer vid JustFood-videointervju, 15.8.
- Utlåtande till finansministeriet om en anvisning om öppethållning av statliga myndigheter, 15.8.
- Kommentarer till justitieministeriets arbetsgrupp för förnyande av Handboken för samråd med författningsberedningen om en förfrågan om intressentgruppers och myndigheters erfarenheter av ministeriernas tillvägagångssätt för samråd, 20.8.
- Utlåtande till finansministeriet om utkastet till det femte handlingsprogrammet för Öppna förvaltningen, 25.8.
- Utlåtande till trafik- och kommunikationsministeriet om en tillgänglighetsvision för trafiksystemet, 25.8.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om social- och hälsovårdens utkast till en nationell pandemiberedskapsplan, 31.8.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott samt samråd om RP 9/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen om senareläggning av ikraftträdandet av lagen om funktionshindervisnadservice samt till lagstiftning om senareläggning av ikraftträdandet av en del lagar med anknytning till den, 8.9.
- Utlåtande till trafik- och kommunikationsverket (TRAFICOM) om hur de bussterminaler ska utses som assisterar personer med funktionsnedsättning och rörelsehandikapp, 11.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om regeringens utkast till förslag om ändring av 5 kap. 8 § i sjukförsäkringslagen, 14.9.
- Kommentarer till Människorättscentret 15.9.
- Utlåtande till regleringsorganet för järnvägssektorn om samråd med användare av tjänster inom persontrafik på järnväg 2023, 15.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ett utkast till regeringens proposition om vårdgarantin 15.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om regeringens proposition till riksdagen om ändring av 7 a § i lagen om utkomststöd, 15.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ändring av ett utkast till regeringens proposition till riksdagen om ändring av lagen om allmänt bostadsbidrag, 20.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ett utkast till ändring av bestämmelsen om ikraftträdandet av lagen om ändring av lagen om äldreomsorg, 21.9.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om regeringens proposition till riksdagen om lagar om indexjusteringar av vissa förmåner och belopp som är bundna vid folkpensionsindex och levnadskostnadsindex, 21.9.
- Utlåtande till riksdagens lagutskott U 43/2023 rd Statsrådets skrivelse till riksdagen om kommissionens författningsförslag angående skydd för vuxna personer i gränsöverskridande situationer 25.9.
- Utlåtande till YLE:s förvaltningsråd och samråd om övergången till högupplösnings-tv-kanaler eller HD, 12.10.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott och samråd om RP 54/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen med förslag lag om ändring av ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av lagen om stödande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre, 16.10.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott och samråd om RP 57/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen om lag om ändring av 5 kap. 8 § i sjukförsäkringslagen, 18.10.

- Utlåtande till finansministeriet om utkastet till regeringens förslag till lag om hemkommun och vissa lagar med anknytning till den, 20.10.
- Utlåtande till riksdagens lagutskott om RP 31/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen 25.10.
- Kommentarer till Pensionärerna rf om Målprogrammet för ett Åldersvänligt Finland, 26.10.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ändringar i kundavgiftsförordningen, 30.10.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om ett utkast till social- och hälsovårdsministeriets förordning om kompletterande utbildning för social- och hälsovårdspersonalen, 9.11.
- Kommentarer till Institutet för hälsa och välfärd (THL) om Muistipalvelupolku -rapport, 9.11.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott och samråd om RP 75/2023 rd Regeringens proposition till lag om indexjusteringar av vissa förmåner och belopp som är bundna vid folkpensionsindex och levnadskostnadsindex åren 2024-2027 och lagar i anslutning till den samt om ändring av 7 § i lagen om barnbidrag, 13.11.
- Utlåtande till riksdagens social- och hälsovårdsutskott och samråd om RP 58/2023 rd Regeringens proposition till lag om ändring av 7 a § i lagen om utkomststöd. 14.11.
- Kommentarer till Finlands Program för romsk politik 2023-2030 i verkställighet åren 2023 - 2026, 11.12.
- Utlåtande till justitieministeriets arbetsgrupp om ett preliminärt utkast till Handboken för samråd med författningsberedningen, 13.12.
- Utlåtande till social- och hälsovårdsministeriet om kvalitetsrekommendationen för att säkerställa ett aktivt och funktionsförmöget åldrande jämte hållbara tjänster 2024-2027, 15.12.
- Utlåtande om precisering av tillämpningsområde för den nya lagen om funktionshinderservice (675/2023), 21.12.

Sakkunnigsamråd i riksdagens utskott:

- 8.9.2023 Riksdagens social- och hälsovårdsutskott om RP 9/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen om senareläggning av lagstiftningen om funktionshinderservice och vissa lagar med anknytning till den.
- 17.10.2023 Riksdagens social- och hälsovårdsutskott om RP 54/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av ikraftträdandebestämmelsen i en lag om ändring av lagen om stödande av den äldre befolkningens funktionsförmåga och om social- och hälsovårdstjänster för äldre
- 19.10.2023 Riksdagens social- och hälsovårdsutskott om RP 57/2023 rd Regeringens förslag till riksdagen om en ändring av 5 kap. 8 § i sjukförsäkringslagen
- 14.11.2023 Riksdagens social- och hälsovårdsutskott om RP 75/2023 rd regeringens proposition med förslag till lagar om indexjustering åren 2024-2027 av vissa förmåner och belopp som är bundna vid folkpensionsindex och levnadskostnadsindex och lagar som har samband med den samt till lag om ändring av 7§ i barnbidragslagen
- 15.11.2023 Riksdagens social- och hälsovårdsutskott om RP 58/2023 rd Regeringens proposition till riksdagen med förslag om ändring av 7 a § i lagen om utkomststöd

BILAGA 4

Pressmeddelanden och nyheter 2023

Pressmeddelanden

Äldreombudsmannens rekommendationer för följande regeringsperiod: Lösningar för en mer jämlik digitalisering, social- och hälsovårdstjänsternas tillgänglighet och ingripande i åldersdiskriminering 8.2.2023

Förverkligas de äldres rättigheter? Äldreombudsmannen anordnar ett evenemang om de äldres försörjning, tjänster och delaktighet 11.5.2023

Inga besparingar i tjänster för de äldre - nedskärningar förvandlas förr eller senare till kostnader 17.5.2023

Äldreombudsmannen: Stoppa de fortsatta nedskärningarna av hemtjänst och dygnet-runtvård 27.9.2023

Nyheter

Saidi Backman och Mia Niemi har utnämnts till sakkunniga i äldreombudsmannens byrå 16.3.2023

Äldre måste garanteras effektiv tillgång till vaccin 13.11.2023

BILAGA 5

Publikation och blogg

Publikationer

Äldreombudsmannens årsberättelse 2022.
([Vanhusasiavaltuutetun kertomus valtioneuvostolle 2022](#))

Blogg

Äldre som utsatts för våld eller misshandel har rätt till stöd och hjälp 20.1.2023

Vardagen på vårdhemmet – är den sådan som en äldre boende önskar? 31.3.2023

De äldres rättigheter måste tryggas: digitalstöd ska vara tillgängligt för alla, och personer som inte använder digitala tjänster ska erbjudas bättre möjligheter att sköta sina ärenden 20.4.2023

[Kommunernas starka medverkan behövs för att säkra digitala färdigheter för kommuninvånare](#) 2.6.2023

[Äldreombudsmannens första fartfyllda år](#) 25.7.2023

[Regeringens åtgärder försvagar uppehållet för äldre personer med låga inkomster](#) 18.10.2023

BILAGA 6

Äldreombudsmannen som sakkunnig eller som medlem

- Delegationen för mänskliga rättigheter och sektionen för de äldres rättigheter, medlem.
- Beredningsgruppen för lagstiftning om självbestämmanderätt/demenssjuka och äldre, sakkunnig
- Planeringsgruppen för Äldrerådsdagen, medlem (Finansministeriet, Öppna förvaltningen)
- Delegationen för äldre- och pensionsärenden, kallad sakkunnigmedlem (Social- och hälsovårdsministeriet)
- Riksdagens nätverk för ÄLDRE, medlem
- Gerontological research center, GERIC advisory board, ledamot (Gerontologiskt forskningscentrum vid Jyväskylä och Tammerfors universitet)
- Föreningen för forskning i uppväxt och åldrande rf, styrelsesuppleant
- Nätverket för sakkunniga i de äldres rätt (VAASI), medlem
- Delegationen för spetsforskningsenheten för åldrande och vård, medlem
- Redaktionsrådet för Sosiaalilääketeetelin aikakausi, medlem

KÄLLFÖRTECKNING

Ahola N & Hirvonen J (2021) Digitalisaation huipulla - ja reunalla: verkkopalvelujen käyttö ja digisyrjäytyminen Helsingissä ja Suomessa. Helsingin kaupunki, Kaupunkitutkimus ja -tilastot. Tutkimuksia 2/2021.

EOAK/4944/2019. Laitos- ja palveluasumisen laadun valvonta vanhustenhuollossa. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/4944/2019>

EOAK/3143/2021. Tarkastus: Hämeenlinnan kaupunki, Ikääntyneiden asiakasohjaus 16.8.2021 <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/3143/2021>

Ervasti K (2022). Yhteiskunnallinen oikeustutkimus. Gaudeamus 2022.

Finansministeriet (2023) Situationen för lagstiftning som gäller digitalisering och förslag för att främja den. Finansministeriets publikationer 2023:9 <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164626>

Hamari L, Marin K, Siltanen H, Parisod H, Eskolin S-E, Heikkilä K & Holopainen A (2023) Muistisairautta sairastavien päivätoiminta Suomessa. Hoitotyön tutkimussäätiö & Muistiliitto. https://www.muistiliitto.fi/application/files/3516/9441/8228/MuistisairauttaSairastavienPai-vatoiminta_B5_saavutettava.pdf. Luettu 27.6.2024

Ikäteknologiakeskus (2022) Selvitys ikääntyneiden digiosallisuudesta 2022, VALLI ry, Ikäteknologiakeskus. Toim. Suvi Hiltunen, Sari Vapaavuori & Olli Kuusisto.

Jokimäki E, Kaskiharju E, Vierimaa S & Vuorinen J (2020) Mikä ihmeen netti? Sosiaalinen raportti digitalisaation haasteista ja mahdollisuuksista gerontologisen sosiaalityön iäkkäiden asiakkaiden arjessa. Gerontologinen sosiaalityö, Helsingin kaupunki.

Kivipelto M, Kulmala J, Lehtisalo J, Solomon A, Lindström J, Rauramaa R, Peltonen M, Laatikainen T ym. (2019) FINGER-elintapaohjelma – toimintamalli kognitiivisen toimintakyvyn tukemiseen. Suomen Lääkärilehti 2019;74(4):183-6.

Kuivalainen S, Rantala J, Ahonen K, Kuitto K, Palomäki L-M & Liukko J (toim) (2022) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1995-2020. Eläketurvakeskuksen tutkimus 6/2022.

Mäki-Petäjä-Leinonen A (2023). Autonomiia relaatioissa – ikääntyvien ihmisten kokemuksia autonomiansa toteutumisessa. Teoksessa Tiensuu P, Aalto-Heinilä M & Mäki-Petäjä-Leinonen A (toim.): Itsemääräämisoikeus teoriasta käytäntöön. Vastapaino 2023.

Rasi P & Taipale S (2020) Tuki, ohjaus ja koulutus. Ikääntyvät digitalisoituvassa mediayhteiskunnassa. Gerontologia 34(4), 328–332.

Saukkonen P, Kainiemi E, Virtanen L, Kaihlanen A-M, Koskinen S, Sainio P, Koponen P, Kehusmaa S & Heponiemi T (2022) Non-use of Digital Services Among Older Adults During the Second Wave of COVID-19 Pandemic in Finland: Population-Based Survey Study. In: Gao, Q., Zhou, J. (eds) Human Aspects of IT for the Aged Population. Design, Interaction and Technology Acceptance. HCII 2022. Lecture Notes in Computer Science, vol 13330. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-05581-2_41

Saukkonen P, Virtanen L, Kaihlanen A, Kainiemi E, Koskinen S, Sainio P, Koponen P & Heponiemi T (2021) Sosiaaliselle syrjäytymiselle altistavien tekijöiden yhteys ikääntyneiden sähköiseen asiointiin: Tuloksia COVID-19- epidemian ensimmäisten aaltojen ajoilta. Tutkimuksesta tiiviisti 60/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Saukkonen P, Kainiemi E, Virtanen L, Kaihlanen A-M, Koskinen S, Sainio P, Koponen P, Kehusmaa S & Heponiemi T (2022) Non-use of Digital Services Among Older Adults During the Second Wave of COVID-19 Pandemic in Finland: Population-Based Survey Study. In: Gao, Q., Zhou, J. (eds) Human Aspects of IT for the Aged Population. Design, Interaction and Technology Acceptance. HCII 2022. Lecture Notes in Computer Science, vol 13330. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-05581-2_41

Statistikcentralen (2022) Väestö ja väestöennuste ikäryhmittäin. 31.3.2022. https://stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html#vaesto-vaestoennuste-ikaryhmittain. Läst 21.2.2023

Statistikcentralen (2023a) Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö. Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö muuttujina Vuosi, Sukupuoli, Ikä ja Tiedot. PxWeb (stat.fi). Läst 7.6.2023

Statistikcentralen (2023b): Eduskuntavaalit 2023, äänestäneiden tausta-analyysi <https://stat.fi/julkaisu/cl8mvt1xt143o0cvzel1m7esx>. Läst 15.1.2024

Statistikcentralen (2024) Väestö 31.12. muuttujina Vuosi, Sukupuoli, Tiedot ja Ikä. https://px-data.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rd.px/table/tableViewLayout1/. (läst 3.5.2024)

Statsrådet (2023). Ett starkt och engagerat Finland: Regeringsprogrammet för statsministret Petteri Orpos regering 20.6.2023. Statsrådets publikationer 2023:59. Ett starkt och engagerat Finland : Regeringsprogrammet för statsminister Petteri Orpos regering 20.6.2023 - Valto (valtioneuvosto.fi)

THL (2024) Institutet för hälsa och välfärd. Muistisairauteen sairastuu huomattavasti aiempaa arvioitua useampi – sairastuneita on vuonna 2040 lähes 250 000 <https://thl.fi/-/muistisairauteen-sairastuu-huomattavasti-aiempaa-arvioitua-useampi-sairastuneita-on-vuonna-2040-lahes-250-000>.

THL (2023a) Institutet för hälsa och välfärd. Yhä harvemmat saavat kotihoidon palveluja, vaikka palvelujen tarve on jyrkässä kasvussa. Tiedote 30.5.2023. <https://thl.fi/fi/-/yha-harvemmat-saavat-kotihoidon-palveluja-vaikka-palvelujen-tarve-on-jyrkassa-kasvussa>. Luetu 28.6.2023.

THL (2023b) Institutet för hälsa och välfärd. Muistisairaiden asiakkaiden itsemääräämisoikeus kotihoidossa ja ympärivuorokautisessa palveluasumisessa RAI-arviointien perusteella. Tutkimuksesta tiiviisti 14/2023.

THL (2023c) Institutet för hälsa och välfärd. Kotihoito 2022. Kotihoidon käynti ja asiakasmäärä väheni vuonna 2022. Tilastoraportti 28/2023.

Walsh K, Scharf T & Keating N (2017) Social exclusion of older persons: a scoping review and conceptual framework. European Journal of Ageing 14, 81–98. <https://doi.org/10.1007/s10433-016-0398-8>

Äldreinstitutet, finansministeriet, äldreombudsmannen (2024), enkät åt äldre råden, resultaten inte ännu publicerade.

